

PRZEMOC WOBEC DZIECI. SPECYFIKA POMOCY DZIECKU KRZYWDZONEMU

I POJĘCIE „KRZYWDZENIA DZIECI”

Kształtowanie dzisiejszego pojęcia krzywdzenia dzieci trwało około pięćdziesięciu lat i zostało zapoczątkowane przez lekarzy. W 1946r. pediatra - radiolog J. Caffey opublikował pracę: „Liczne złamania kości długich u niemowląt z chronicznymi krwawkami podoponowymi”, w której udowodnił nieprzypadkowy charakter współwystępowania tych urazów. Początkowo lekarze koncentrowali się tylko na urazach dzieci małych, do trzeciego roku życia. Najważniejsze jednak, że został zrobiony pierwszy krok w kierunku dostrzeżenia problemu.

W 1961 r. podczas medycznej konferencji rozważano problem dziecka bitego (battered child syndrome). W Polsce główną zasługę w zauważeniu tego problemu, choć nie nazwano go jeszcze krzywdzeniem dzieci, należy przypisać Komitetowi Ochrony Praw Dziecka, założonemu przez Marię Łopatkową w 1981 r.

Jak widać początkowo zwrócono uwagę na krzywdę fizyczną wyrządzaną dzieciom. Następnie, po kilku latach zaczęto używać kategorii „dziecko maltretowane” (maltreated child), która obejmowała nie tylko zachowania o charakterze przemocy fizycznej wobec dzieci. W 1979 r. D. Finkelhor wyodrębnił i opisał seksualne wykorzystywanie dzieci.

J. Garbarino w 1980r. zwrócił uwagę na psychologicznie (emocjonalnie) maltretowane dzieci. Obaj ci badacze nie ograniczali już problemu do sfery medycznej i do najmłodszych dzieci. Powstał też nowy termin – „nadużywanie dziecka” (child abuse).

Fundacja Dzieci Niczyje z Warszawy, która zajmuje się szeroko rozumianą pomocą dziecku krzywdzonemu, przyjmuje następującą definicję krzywdzenia dzieci za D. Gil:

„Krzywdzenie dzieci to każde działanie lub bezczynność jednostki, instytucji lub społeczeństwa jako całości i każdy rezultat takiego działania lub bezczynności, który deprywuje równe prawa i swobody dzieci i/lub zakłóca ich optymalny rozwój”.

II FORMY PRZEMOCY WOBEC DZIECI

Z krzywdzeniem dziecka mamy do czynienia wtedy, gdy doświadcza ono:

- przemocy fizycznej,
- przemocy psychicznej (emocjonalnej),
- przemocy seksualnej (wykorzystywania seksualnego),
- zaniedbywania.

W wymienionych powyżej sytuacjach może dojść do zakłócenia optymalnego rozwoju dziecka, a nawet do jego zatrzymania.

• Przemoc fizyczna

Z psychologicznego punktu widzenia przemoc fizyczną wobec dzieci możemy rozpatrywać na dwa sposoby. Z jednej strony do krzywdzenia fizycznego dziecka dochodzi wtedy, gdy działania drugiej osoby powodują u dziecka nieprzypadkowe urazy. Z drugiej strony wszelkiego rodzaju agresywne zachowania odnoszące się do ciała dziecka są krzywdzeniem fizycznym – bez względu na doznany uraz.

Większość osób nie ma wątpliwości, co do tego, że dziecko jest krzywdzone, w sytuacji gdy doświadcza ono szarpania, duszenia, kopania, bicia pięścią, przypalania papierosem itp. Co jednak w sytuacji, gdy dziecko doświadcza „tylko” klapsów?

Zdania oczywiście są podzielone. Jeśli weźmiemy pod uwagę przytoczone powyżej dwa sposoby rozpatrywania przemocy fizycznej wobec dzieci, to zgodnie z pierwszym, jeśli klaps nie powoduje urazu, to nie jest on przemocą. Zgodnie z drugim sposobem definiowania, przemocą są wszystkie działania agresywne wobec dziecka – od klapsa począwszy a na duszeniu skończywszy.

• Przemoc psychiczna (emocjonalna)

Przemoc psychiczna wobec dziecka jest definiowana jako rozmyślne, nie zawierające aktów przemocy fizycznej, zachowania dorosłych wobec dzieci, które powodują znaczące

obniżenie możliwości prawidłowego rozwoju dziecka, w tym zaburzenia osobowości, niskie poczucie własnej wartości, stany lękowe itp.

Do kategorii tego typu zachowań zaliczyć można m.in.:

- wyzwiska,
- groźby,
- szantaż,
- poniżanie,
- zawstydzanie,
- wywoływanie nieadekwatnego poczucia winy,
- emocjonalne odrzucenie,
- nadmierne wymagania, nieadekwatne do wieku i możliwości psychofizycznych dziecka.

Do kategorii przemocy psychicznej wobec dzieci, możemy zaliczyć także sytuację, w której dziecko jest świadkiem przemocy w rodzinie. Oglądanie przez dzieci przemocy, czasem jest równie niszczące, krzywdzące jak bezpośredni atak.

Przemoc emocjonalna to najczęściej występujący rodzaj krzywdzenia dzieci. Równocześnie jest to ten rodzaj krzywdzenia, który najtrudniej udowodnić, a którego konsekwencje najwyraźniej odczuwane są w młodzieńczym i dorosłym życiu.

• **Przemoc seksualna (wykorzystywanie seksualne)**

Światowa Organizacja Zdrowia proponuje, by uznać, że: „dziecko seksualnie wykorzystywane to każda jednostka w wieku bezwzględnej ochrony (w Polsce prawo określa ten wiek na 15 lat), którą osoba dojrzała seksualnie naraża na jakąkolwiek aktywność natury seksualnej, której intencją jest seksualne zaspokojenie osoby dorosłej. Może to być przez świadome działanie osoby dorosłej, czy też przez zaniedbanie jej społecznych obowiązków wynikających ze specyficznej odpowiedzialności za dziecko.

Można, więc powiedzieć, że **wykorzystywanie seksualne** to każde zachowanie osoby dorosłej, silniejszej i/lub starszej, które prowadzi do seksualnego zaspokojenia kosztem dziecka.

Mówi się o wykorzystywaniu seksualnym, podczas którego:

- dochodzi do kontaktu fizycznego (stosunek lub próba odbycia stosunku pochwowego, oralnego, analnego lub międzyudowego) dotykane genitaliów i stymulacja;
- nie dochodzi do kontaktu fizycznego (stymulacja werbalna – gdy dorosły mówi o seksie w taki sposób, by zaszokować dziecko lub je podniecić, ekshibicjonizm, oglądarkstwo, świadome czynienie z dzieci świadków aktów płciowych, zmuszanie do pozowania do zdjęć i filmów o treści pornograficznej.

Należy pamiętać, że mówiąc o wykorzystywaniu seksualnym dzieci nie mamy na myśli tylko sytuacji, w której dochodzi do stosunku płciowego z dzieckiem!

• **Zaniedbywanie**

Zaniedbywanie dziecka może obejmować zarówno sferę psychiczną jak i fizyczną dziecka. Jest definiowane jako niezaspokajanie potrzeb dziecka niezbędnych dla jego prawidłowego rozwoju. Można mówić o zaniedbywaniu materialnym, kiedy dziecko nie ma zaspokojonych potrzeb związanych z odżywianiem, higieną, zdrowiem, edukacją oraz o zaniedbywaniu psychicznym, kiedy dziecko nie ma zaspokojonych potrzeb m.in. miłości, bezpieczeństwa, przynależności; kiedy rodzice nie rozumieją potrzeb psychicznych dziecka. Nie wystarczy nie bić, nie poniżać. Dziecko potrzebuje ciepła, bezpieczeństwa, zainteresowania, uwagi - pokarmu psychicznego niezbędnego do prawidłowego rozwoju.

III CZYNNIKI RYZYKA KRZYWDZENIA DZIECI

W rodzinie, w której dochodzi do krzywdzenia dzieci, a także u samych dzieci można zaobserwować pewne prawidłowości, zjawiska, które uznaje się za czynniki ryzyka występowania przemocy wobec dzieci.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

Nie oznacza to, bezpośredniej zależności, polegającej na tym, że jeśli któreś z tych czynników występują, to na pewno w tej rodzinie krzywdzi się dzieci. Jednakże podczas procesu diagnozowania przemocy należy te czynniki uwzględnić zarówno w wywiadzie środowiskowym jak i psychologicznym.

- Diagnozując rodzinę należy zwrócić uwagę na:
 - osobowość rodziców,
 - niedojrzałość do pełnienia ról rodzicielskich,
 - nieplanowane/niechciane dziecko,
 - choroby psychiczne w rodzinie,
 - długotrwałą chorobę któregoś z rodziców,
 - uzależnienia,
 - śmierć jednego z rodziców,
 - zaburzenia życia seksualnego rodziców,
 - częste zmieniania partnerów przez jednego z rodziców,
 - rodzina niepełna, rozbita, konkubinat,
 - bezradność wychowawcza rodziców,
 - postawy rodzicielskie (nadmiernie wymagająca, nadmiernie opiekuńcza, liberalna, odtrącająca),
 - przekonanie o absolutnej władzy rodziców nad dziećmi,
 - mity na temat sposobu wychowywania dzieci,
 - niejasne role w rodzinie,
 - niejasne granice, brak granic, granice zbyt sztywne,
 - konflikty w relacjach w rodzinie,
 - wciąganie dzieci w konflikty małżeńskie (wchodzenie w koalicje z dzieckiem przeciw jednemu z rodziców),
 - nieumiejętność radzenia sobie z kryzysami,
 - nieumiejętność adekwatnego wyrażania potrzeb,
 - tajemnice rodzinne, tematy tabu,
 - sytuację materialną rodziny,
 - sprawy sądowe (ograniczone prawa rodzicielskie, alimenty, sprawy karne).

- Przeprowadzając rozmowę z matką lub wywiad o matce należy zwrócić uwagę na:
 - niechcianą ciążę,
 - komplikacje w okresie ciąży i porodu,
 - ciążę służącą czemuś (np. naprawie związku, zaspokojeniu potrzeb własnych matki, potrzeby miłości, potrzeby posiadania czegoś na własność),
 - pierwszy poród przed 18 rż,
 - dziecko jako narzędzie potwierdzenia roli kobiety,
 - dziecko jako przeszkoda w realizacji celów,
 - dziecko jako „efekt” gwałtu,
 - zbyt młody wiek matki,
 - znaczną różnicę wieku między matką a ojcem (powyżej 8 lat),
 - zaburzenia emocjonalne bądź psychiczne matki,
 - uzależnienie matki,
 - upośledzenie umysłowe matki,
 - doświadczenie krzywdzenia w rodzinie pochodzenia,
 - postawę nadopiekuńczą (lękową) wobec dziecka,
 - postawę odrzucającą wobec dziecka,
 - brak umiejętności komunikacyjnych, w tym nieumiejętność wyrażania uczuć przez matkę.
- Badając dziecko lub przeprowadzając wywiad na jego temat należy zwrócić uwagę na:
 - płeć dziecka (dziewczynka),
 - wiek dziecka (młodsze),
 - niepełnosprawność fizyczną, umysłową,
 - dziecko z pierwszego małżeństwa nieakceptowane przez obecnego męża,
 - temperament dziecka (duża ruchliwość, pobudliwość),
 - pozycję w rodzinie wyznaczoną kolejnością narodzin (najstarsze w rodzinie),
 - rolę w rodzinie (koziół ofiarny),
 - niezaspokojone potrzeby emocjonalne (bezpieczeństwa, ciepła, bliskości, opieki),
 - chorobę dziecka,

- zachowanie dziecka (nadpobudliwość, moczenie, kłopoty ze snem, jedzeniem),
- panieńskie dziecko,
- podobieństwo dziecka do nieakceptowanego partnera,
- wcześniactwo,
- dziecko urodzone po stracie poprzedniego dziecka (śmierć, naturalne bądź sztuczne poronienie),
- wcześniejszy pobyt dziecka w placówce interwencyjnej/opiekuńczej.

IV OBJAWY DZIECKA KRZYWDZONEGO

Podjmując się diagnozy dziecka krzywdzonego należy wziąć pod uwagę funkcjonowanie dziecka w różnych obszarach: fizycznym (rozwój fizyczny, zdrowie) emocjonalnym, społecznym. Trzeba zbadać funkcjonowanie dziecka w relacji z osobami dorosłymi, rówieśnikami oraz w roli ucznia a także wyszczególnić omawiane wcześniej czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci, występujące w rodzinie.

Poniżej zostaną omówione obszary, w których możemy obserwować objawy występujące u dzieci. Należy jednak zaznaczyć, że większość z nich to tzw. **objawy niespecyficzne**. Znaczący to, że są to objawy, które nie są związane tylko z doświadczaniem przez dzieci krzywdzenia. Mogą one występować u dziecka z zupełnie innych powodów i świadczyć o zaburzeniach, chorobach itp.

1. Funkcjonowanie fizyczne (zdrowie, rozwój fizyczny dziecka):

- osłabiona odporność organizmu,
- bóle, choroby psychosomatyczne,
- niedobór masy ciała (wyjątkowo: waga za wysoka),
- blada, ziemista cera, słabe włosy, postępująca próchnica zębów,
- skulona, „zniekształcona” postawa ciała,
- zaniedbanie higieniczne, brak nawyków higienicznych (ciało brudne, nieprzyjemny zapach, wszawica),
- brak apetytu lub nadmierne objadanie się,
- obniżona sprawność fizyczna,
- opóźniony lub zahamowany rozwój fizyczny,
- chroniczne zmęczenie,
- zaburzenia snu,
- skłonność do urazów,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- urazy ciała:
 - sińce,
 - guzy,
 - otarcia,
 - krwawienia,
 - braki we włosach,
 - blizny, pręgi,
 - wycieki, upławy,
 - ślady samookaleczeń,
- reakcje regresyjne np. brak kontroli fizjologicznej u dziecka powyżej 4rż. (moczenie się, zanieczyszczanie kałem).

2. Funkcjonowanie emocjonalne:

- chwiejność emocjonalna,
- poczucie zagrożenia, winy i wstydu,
- lęk,
- wzmożona czujność, niemożność rozluźnienia się,
- chroniczny smutek, depresja
- tłumienie negatywnych emocji wobec sprawcy i przenoszenie ich na innych dorosłych lub rówieśników,
- trudności w nawiązywaniu bliskiej relacji z ludźmi,
- poczucie chaosu emocjonalnego:
 - ambiwalentne uczucia wobec rodzica – sprawcy,
 - poczucie braku wpływu na sytuację,
 - sprzeczne komunikaty, informacje,
 - obniżone poczucie własnej wartości,
- nieadekwatne wyrażanie emocji np. w postaci zachowań agresywnych lub ucieczkowych,
- autoagresja,
- problemy z nauką (trudności z koncentracją, z zapamiętywaniem),

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- „nadpobudliwość psychoruchowa” (duża pobudliwość),
- izolowanie i zamykanie się w sobie lub nadmierna aktywność.

3. Funkcjonowanie w relacji z dorosłym:

- wrogość, nieufność,
- problemy z granicami:
- lgnięcie do dorosłych,
- utrzymywanie dystansu,
- nieposłuszeństwo wobec większości osób, które nie stanowią zagrożenia,
- potrzeba zwracania na siebie uwagi:
- nie słuchanie,
- nie wykonywanie poleceń,
- postępowanie „przekorne”,
- hałaśliwość,
- agresja,
- prowokacyjność,
- wycofanie,
- kurczowe trzymanie się rodzica/opiekuna (charakterystyczne dla dzieci młodszych).

4. Funkcjonowanie w grupie rówieśniczej:

- agresywność (bicie, agresja słowna),
- przyjmowanie roli lidera negatywnego w grupie,
- przyjmowanie roli kozła ofiarnego w grupie,
- wycofanie,
- odrzucenie,
- zwracanie na siebie uwagi,
- wulgarne słownictwo,
- demonstrowanie gestów, słownictwa i zachowań seksualnych.

5. Funkcjonowanie w szkole, w roli ucznia:

- brak zainteresowania zajęciami, lekcjami,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- złe wyniki w nauce lub pogorszenie się wyników (w stosunku do tego jak dziecko uczyło się wcześniej),
- złe wyniki w nauce lub pogorszenie się wyników (w stosunku do tego jak dziecko uczyło się wcześniej),
- ucieczka w naukę – uzyskiwanie bardzo dobrych ocen (sposób na izolowanie się od problemów, chęć zapomnienia),
- nadmierna aktywność i zaangażowanie w zajęcia szkolne i pozaszkolne (potrzeba rozładowania napięcia, izolowania się od problemów),
- spóźnienia, ucieczki z lekcji, wagary,
- „lekceważenie” obowiązków szkolnych (przyzwolenie rodziców, zatrzymywanie dziecka w domu, obarczanie obowiązkami),
- brak przyborów szkolnych, książek, zeszytów (zaniedbanie ze strony rodziców),
- bierna postawa na lekcjach (obawa przed ośmieszeniem, niskie poczucie własnej wartości),
- brak zainteresowania nawet ciekawymi tematami, sprawami,
- przychodzenie do szkoły w stanie choroby,
- zasypianie na lekcjach (przemęczenie, nieprzespane noce),
- uciekanie lub nie ćwiczenie na lekcjach w-f (ukrywanie obrażeń na ciele, wstyd).

Opisane powyżej objawy występujące u dziecka krzywdzonego w różnych obszarach jego funkcjonowania, zawsze układają się w niepowtarzalny sposób, charakterystyczny dla danego dziecka!

V WYWIAD Z RODZICEM WSPIERAJĄCYM

Bardzo istotnym etapem w procesie diagnozy dziecka krzywdzonego i planowaniu dalszej pomocy jest przeprowadzenie wywiadu z jego rodzicem lub opiekunem, na którego wsparcie i pomoc dziecko może liczyć z tzw. rodzicem wspierającym. Podczas tego wywiadu zbieramy szczegółowe dane na temat rodziny (warunków mieszkalno – bytowych, ekonomicznych, sytuacji prawnej, małżeństwa rodziców, metod wychowawczych itp.) innych osób opiekujących się dzieckiem, objawów występujących u dziecka, dotychczasowych sposobów radzenia sobie z problemami przez rodzinę i instytucji, z których wsparcia rodzina korzystała.

Poniżej zostanie przedstawiony proponowany schemat takiego wywiadu.

1. Skład i struktura rodziny:

- ilość osób zamieszkujących wspólnie,
- płeć,
- wiek,
- wykształcenie,
- praca,
- rozmieszczenie przestrzenne (kto z kim mieszka w pokoju, kto z kim śpi w jednym łóżku),
- rodzaj związku rodziców dziecka (małżeństwo, konkubinaty),
- choroby (szczególnie alkoholizm, choroby psychiczne),
- karalność.

2. Kto opiekuje się dzieckiem i kto ma do niego dostęp (znajomi, dziadkowie, wujkowie, trenerzy itp).

3. Dziecko:

- data i miejsce urodzenia,
- miejsce zameldowania i zamieszkania,
- zdrowie (dobrze jest obejrzeć książeczkę zdrowia – skala apgar, waga, długość, czy były regularne kontrole lekarskie, szczepienia itp.),
- przebieg ciąży, poród (ew. komplikacje),
- czy ciąża była planowana,
- opieka nad niemowlęciem (kto się opiekował, kto wspierał matkę),
- rozwój psychomotoryczny (kiedy dziecko zaczęło siadać, wstawać, raczkować, mówić itp.),
- choroby, wypadki (zwłaszcza urazy czaszki), hospitalizacje; inne problemy z dzieckiem,
- pobyty w placówkach (pogotowie rodzinne, rodzina zastępcza, dom dziecka itp.),
- uczęszczanie do przedszkola, od którego roku życia, jak chętnie poszło,
- kiedy poszło do szkoły (jeśli odroczone, to dlaczego),
- funkcjonowanie dziecka w grupie rówieśniczej (kiedyś, teraz) - jakim jest uczniem, jakie ma oceny z przedmiotów, z zachowania,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- czym się interesuje,
- w co się lubi bawić;
- jakie są jego mocne i słabe strony,
- jaką zajmuje pozycję w rodzinie, w domu,
- jaka jest relacja dziecka z innymi – rówieśnikami, dorosłymi (kiedyś, teraz).

4. Niepokojące objawy:

- kto pierwszy zauważył coś niepokojącego,
- komu dziecko powiedziało o problemie, kiedy, w jaki sposób,
- jaka była reakcja osoby której powiedziało/rodzica,
- czy ktoś rozmawiał z dzieckiem na temat problemu,
- czy wraca pani/pan do tych rozmów,
- co się wydarzyło, kiedy, ile razy, w jakich okolicznościach,
- co się zmieniło w relacjach dziecko – sprawca, dziecko – rodzic wspierający,
- jakie objawy obecnie występują:
 - zaburzenia snu,
 - bóle,
 - zachowania seksualne (np. masturbacja, odgrywanie zach. seks. w zabawach, słownictwo),
 - utrata apetytu/objadanie się,
 - apatia,
 - moczenie,
 - inne,
- kiedy objawy nasilają się,
- czy są sytuacje, w których nie występują (np. podczas zielonej szkoły, kolonii, pobytu poza domem, nieobecności sprawcy).

5. Związek małżeński:

- staż związku,
- jak się poznali, kto zdecydował o ślubie itp.,
- kto jest głową rodziny (badamy hierarchię panującą w rodzinie),
- jaki jest podział obowiązków,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- jak układa się życie seksualne (wziąć pod uwagę brak stosunków, dysfunkcje seksualne któregoś z partnerów, szczególne upodobania, co do miejsca, czasu i warunków współżycia np. zawsze, gdy są w domu dzieci),
- nałogi (alkohol, narkotyki, leki itp.),
- przemoc (kto wobec kogo),
- kłótnie, konflikty (o co najczęściej, jak przebiegają),
- sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych,
- rozstania, zdrady.

6. Rodzice:

- jakie stosują metody wychowawcze (kary, nagrody),
- jakie prezentują postawy rodzicielskie (dowiemy się o tym pośrednio, pytając o prawa i obowiązki dziecka w domu),
- czy zdarzyło się, że pani/pana rodzice stosowali kary cielesne.

7. Wcześniejsze sposoby radzenia sobie z problemem m. in. jakie instytucje są już powiadomione o problemie (prokuratura, policja, sąd, pomoc społeczna itp.).

8. Kto zgłasza problem (sam rodzic, osoba spoza rodziny, szkoła – chodzi o zbadanie motywacji do pracy nad problemem, motywacji do ochrony dziecka).

VI DEFINICJA WYKORZYSTYWANIA SEKSUALNEGO

Istnieje wiele terminów, które określają zjawisko wykorzystywania seksualnego dzieci. Można spotkać zamiennie stosowane określenia takie jak:

- przemoc seksualna,
- krzywdzenie seksualne,
- molestowanie seksualne,
- nadużycie seksualne,
- wykorzystanie seksualne.

Światowa Organizacja Zdrowia proponuje, by uznać, że: „dziecko seksualnie wykorzystywane to każda jednostka w wieku bezwzględnej ochrony (w Polsce prawo określa ten wiek na 15 lat), którą osoba dojrzała seksualnie naraża na jakąkolwiek aktywność natury seksualnej, której intencją jest seksualne zaspokojenie osoby dorosłej. Może to być przez świadome działanie osoby dorosłej, czy też przez zaniedbanie jej społecznych obowiązków wynikających ze specyficznej odpowiedzialności za dziecko.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

Można, więc powiedzieć, że **wykorzystywanie seksualne** to każde zachowanie osoby dorosłej, silniejszej i/lub starszej, które prowadzi do seksualnego zaspokojenia kosztem dziecka.

W tym rozumieniu nadużycia seksualne obejmują zachowania ekshibicjonistyczne, uwodzenie, świadome czynienie z dziecka świadka aktów płciowych, zachęcanie do rozbierania się czy oglądania pornografii.

VII POJĘCIE KAZIRODZTWA

Sytuacją szczególnie trudną dla dziecka jak i dla jego rodziny jest wykorzystywanie seksualne dziecka przez osobę należącą do rodziny. Ze względu na rodzaj zależności i więzi między rodzicami a dzieckiem, najbardziej urazową jest sytuacja, gdy sprawcą przemocy seksualnej jest rodzic lub osoba pełniąca funkcję rodzicielską.

Według prawa **kazirodztwo** to obcowanie płciowe pomiędzy krewnymi w linii prostej, ale też rodzeństwem przyrodnim, pozamałżeńskim oraz w przypadku osób przysposobionych. W świetle prawa osoby, które faktycznie pełnią funkcje rodzicielskie, ale nie są połączone z dzieckiem węzłem pokrewieństwa np. ojczym, macocha (niedokonujący przysposobienia) konkubenci rodziców, nie dopuszczają się kazirodztwa tylko są sprawcami wykorzystywania seksualnego. W sensie psychologicznym w takiej sytuacji dochodzi do kazirodztwa, gdyż nie ma to znaczenia czy ojciec i dziecko są połączeni więzami krwi. Ważna jest istniejąca rzeczywistość władza rodzicielska osoby dorosłej i zależność dziecka.

Sprawstwo rodziców/postaci rodzicielskich stwarza, bowiem dla dziecka – ofiary ostrzejsze i bardziej dotkliwe konsekwencje.

VIII CHARAKTERYSTYKA RODZINY, W KTÓREJ DOCHODZI DO KAZIRODZTWA

Różni badacze próbowali odpowiadać na pytanie, czy istnieje taka struktura rodziny, która sprzyja powstaniu relacji kazirodczej i ją podtrzymuje. T. Furniss w 1991r. wyodrębnił 2 typy takich rodzin:

1. W rodzinie są bardzo kruche więzi, a jej członkowie są od siebie odsunięci. Spójność rodzinna jest bardzo mała. Dystans grozi rozpadem rodziny, niebezpieczeństwo jest wyczuwalne, natomiast nie mówi się o nim wprost, ponieważ dla rodziny jest ważne, żeby uniknąć otwartego konfliktu. Intencją rodziny staje się zapobieganie jej rozpadowi. Przed światem rodzina chce uchodzić za całkiem poprawną. Wewnątrz rodziny też panuje zaprzeczanie i mistyfikacja. W tej sytuacji córka zostaje delegowana do roli partnerki seksualnej ojca, co staje się spoiwem rodziny. Również wspólna mistyfikująca gra spaja rodzinę. Dziewczynka staje się ofiarą, ale jest równocześnie centralną postacią rodziny.

2. W rodzinie występuje bardzo nasilony i otwarty konflikt. Rodzina jest zdezorganizowana, pełna przemocy, granice międzypokoleniowe są rozmyte, role rodzinne pomieszane. Rodzina boi się rozpadu. Córka staje się osobą, która zaspokajając potrzeby seksualne ojca łagodzi jego gniew. W tego typu rodzinach kazirodztwo może być jawne dla członków rodziny, natomiast informacja ta nie wydostaje się poza granice rodziny.

Oczywiście to poszukiwanie typów rodzin kazirodczych nie może stać się przyczyną rozproszenia odpowiedzialności za czyn kazirodczy. **Odpowiedzialność za ten czyn ponosi zawsze sprawca!**

Poniżej zostanie przedstawiony bardziej szczegółowo model rodziny kazirodczej:

RODZICE

- matka nieobecna emocjonalnie lub fizycznie;
- matka przewlekłe chora (choroby somatyczne, psychiczne, alkoholizm)
- ojciec dominujący, podporządkowujący sobie resztę rodziny, jedyny żywiciel rodziny;
- ojciec - niezaspokojone potrzeby seksualne, potrzeba władzy, dominacji;
- doświadczenie przemocy w przeszłości.

RELACJE: MATKA – OJCIEC

- dystans emocjonalny;
- nie wyrażanie swoich uczuć, potrzeb;
- nie zaspakajanie swoich potrzeb w tym potrzeby seksualnej (np. unikanie współżycia przez kobietę, oziębłość seksualna).

GRANICE zaburzone

- sztywna zewnętrzna granica – izolacja od świata zewnętrznego;
- płynne granice pomiędzy podsystemami: rodzice – dzieci;
- naruszanie cudzych granic jest normą (np. sypianie rodziców z dziećmi, rodzeństwa ze sobą).

ROLE

- zamiana ról (dziecko pełni rolę rodzica);
- córka wykorzystywana przejmuje rolę matki (sprząta, gotuje, opiekuje się młodszym rodzeństwem) i rolę żony (zaspokaja potrzeby seksualne ojca);
- matka wycofuje się z roli matki i żony.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

RODZINA

- odizolowana;
- chroniąca swojej wspólnej tajemnicy i swojej osobistej tajemnicy – każdy wie, ale o tym się nie rozmawia. Brak przepływu informacji pomiędzy dziećmi, każdy jest sam ze swoją tajemnicą;
- członkowie rodziny są wobec siebie lojalni;
- przekaz rodzinny dotyczący wykorzystywania dzieci (tzn. w tej rodzinie we wcześniejszych pokoleniach dochodziło już do relacji kazirodczych);
- funkcjonują w niej mity:
 - brudy pierzemy we własnym domu,
 - dzieci są własnością rodziców,
 - mit silnego mężczyzny,
- uzależnienia;
- przemoc;
- upośledzenie umysłowe.

DZIECI

- brak zaspokojonych potrzeb: bezpieczeństwa, akceptacji, opieki;
- rywalizacja o względy rodziców;
- rywalizacja między matką a wykorzystywaną córką.

IX FAZY RELACJI KAZIRODCZEJ

Wydaje się, iż dziecko, które tkwi w krzywdzącej relacji kazirodczej powinno dążyć do jej przerwania, do wydostania się z niej. Tymczasem dziecko chce przeżyć w sytuacji zależności od osoby sprawcy, w sytuacji jego przewagi i przy braku jakiegokolwiek wsparcia. Dziecko uruchamia zachowania, które dla zewnętrznego obserwatora świadczą o akceptacji relacji kazirodczej, tymczasem służą one przetrwaniu. Zjawisko to zostało nazwane **syndromem adaptacyjnym dziecka wykorzystywanego seksualnie**.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

Poniżej zostanie przedstawiony model (R.C. Summit) zachowania dziecka nastawionego na przetrwanie w relacji kazirodczej.

1 FAZA – UTAJNIENIE, UKRYWANIE ZWIĄZKU

W tej fazie charakterystyczne jest, że ofiara i sprawca posiadają wspólną tajemnicę. Sprawca grozi dziecku by wymóc na nim dochowanie tajemnicy. Obciąża również dziecko odpowiedzialnością za czyn.

2 FAZA – BEZRADNOŚĆ DZIECKA

Dziecko ma poczucie niemożności poradzenia sobie z tą sytuacją, gdyż sprawca wprowadza nowe formy wymuszania milczenia. Posługuje się nakazami wychowawczymi. Dziecko znajduje się w sytuacji, w której powinno podporządkować się sprzecznym normom. Z jednej strony powinno być posłuszne dorosłemu, z drugiej zaś powinno dorosłym ufać. W tym czasie dziecko próbuje dawać jakieś sygnały otoczeniu, robi to nie wprost (objawy psychosomatyczne, zaburzone zachowanie, niespotykane dotąd słownictwo itp.).

W odpowiedzi na to, sprawca dyskredytuje sygnały wysyłane przez dziecko.

3 FAZA – USIDLENIE I PRZYSTOSOWANIE

Dziecko jest przekonane, że nie jest możliwe rozwiązanie problemu, ucieczka od działań sprawcy powoduje pogorszenie sytuacji ofiary. W tym momencie dziecko zmienia opcję z ucieczki na przetrwanie.

4 FAZA – ODROCZONE, SPRZECZNE I NIEPRZEKONYWAJĄCE UJAWNIE NIE

W tej fazie przestają być skuteczne dotychczas stosowane mechanizmy obronne i dlatego dziecko przerywa milczenie. W tym czasie dziecko jest pod wpływem bardzo silnych emocji, które powodują, że relacja ofiary jest mało wiarygodna.

2 modele ujawnień:

- model zbuntowanej nastolatki, która w momencie konfliktu z ojcem, matką, nauczycielami itp. posługuje się ujawnieniem wykorzystywania seksualnego jako atutem pozwalającym jej osiągnąć przewagę;
- model układowego dziecka, które radziło sobie z cierpieniem przez uległość i wycofanie i używało tych mechanizmów dopóki to było możliwe.

Rezultatem takiego ujawnienia jest brak wsparcia dla ofiary.

5 FAZA – WYCOFANIE

Dziecko wycofuje się z ujawnienia. Lepiej żyć z etykietką kłamcy niż pogрузić ojca i zdestabilizować całą rodzinę. Dziecko uruchamia silny mechanizm obronny – zaprzeczanie. Sprawca powraca do wykorzystywania dziecka w poczuciu bezkarności.

Aby sobie poradzić z sytuacją dziecko stosuje następujące mechanizmy obronne:

- racjonalizacja („sprawca robi to, ponieważ mnie kocha”);
- wyparcie („nic takiego się nie dzieje”);
- eksternalizacja i splitting (czyn jest oceniany negatywnie, natomiast postać ojca jest nienaruszona od strony emocjonalnej);
- idealizacja rodzica (wzięcie odpowiedzialności i winy na siebie);
- identyfikacja ze sprawcą („jestem taki sam jak on”).

X OBJAWY WYKORZYSTYWANIA SEKSUALNEGO

MEDYCZNE

- siniaki, obrzęki, otarcia, pęknięcia
- krwawienia z narządów
- uszkodzenia odbytu
- ślady nasienia
- zmiany w śluzówce jamy ustnej
- naruszenie błony dziewiczej
- uszkodzenia pochwy
- bóle brzucha – narządów
- stany zapalne
- swędzenia
- zaczerwienienia genitaliów
- bóle głowy
- nudności
- infekcje dróg moczowo - płciowych
- choroby przenoszone drogą płciową
- ciąża

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

PSYCHOLOGICZNO – BEHAWIORALNE

- lęk
- poczucie winy
- labilność emocjonalna
- sięganie po używki
- koszmary senne
- moczenie nocne
- zaburzenia psychosomatyczne (bóle, nudności)
- zaburzenia koncentracji
- nadmierna koncentracja na seksie (mówienie, rysowanie, naśladowanie ruchów)
- inicjowanie zabaw seksualnych
- wagary, ucieczki
- agresja
- wycofanie się z kontaktu
- prowokacyjne zachowania
- unikanie kontaktów z osobami tej samej płci co sprawca
- problemy szkolne
- masturbacja
- anoreksja
- stany depresyjne
- psychozy reaktywne
- strach przed powrotem do domu lub pozostaniem w domu np. z tatusiem
- dziecko mówi o istnieniu jakiejś tajemnicy

Z prowadzonych badań nad objawami wykorzystywania seksualnego wynika, że można w sposób jednolity potraktować sygnały pochodzące od dziecka wykorzystywanego w rodzinie i poza nią. Nie można natomiast pominąć zależności pomiędzy wiekiem dziecka – ofiary a rodzajem objawów.

M. Elliot w swoim poradniku: „Protecting Children Training Pack for Front – Line Carers” przedstawiła zestawienie symptomów wykorzystywania seksualnego z podziałem na 3 grupy wiekowe. Poniższe zestawienie może być przydatne dla osób, które w

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

mniejszym stopniu orientują się w zagadnieniu wykorzystywania seksualnego, a na co dzień spotykają się z określonymi grupami dzieci.

Przedział wiekowy.	Występujące objawy.
Poniżej 5 lat	<ul style="list-style-type: none"> - mają pewne oznaki fizyczne w okolicy genitaliów czy odbytu, np. zapach nasienia, - odczuwają bolesność i/lub mają krwawienia z gardła, okolicy genitaliów lub odbytu, - zachowują się w sposób seksualnie nieodpowiedni do swojego wieku, obsesyjnie zajmują się kwestiami seksualnymi w opozycji do normalnej, rozwojowej eksploracji, - odgrywają zabawkami lub w zabawie z innymi dziećmi akty seksualne, manifestując zbyt dużą, nieodpowiednią dla nich wiedzę, - zachowują się seksualnie nieodpowiednio (prowokacyjnie) wobec dorosłych, - rysują obrazki narządów płciowych, np. penisa we wzwodzie, - płaczą histerycznie w czasie zmiany pieluszki, - zachowują się histerycznie podczas zdejmowania ich ubrania, szczególnie bielizny, - ujawniają bardzo silny lęk wobec określonej osoby, - zdają się być zaniepokojone lub zaprzątnięte czymś, ale nie chcą powiedzieć, dlaczego, jakby miały tajemnicę, - powtarzają, że są złe, nieprzyzwoite i niegodziwe, - stają się niepewne i bojaźliwe albo przylegają do rodziców („przylepy”), - cofają się do zachowań charakterystycznych dla dużo młodszych dzieci (regresja), - wpatrują się obojętnie przed siebie, zdają się nieszczęśliwie, zmieszane, smutne, - stają się wycofane, przestają jeść, mają chroniczne koszmary nocne., na powrót moczają się i brudzą (gdy już przestały), - zmieniają się ze szczęśliwych i aktywnych na wycofane i pełne obaw, - przestają cieszyć się zajęciami z udziałem innych dzieci, takimi jak słuchanie opowieści czy gry, - stają się agresywne wobec innych, - powtarzają obsceniczne słowa czy zwroty, które mogły być wypowiedziane podczas wykorzystania,

<p>5 – 12 lat</p>	<ul style="list-style-type: none"> - mają infekcje w okolicy moczopłciowej, krwawienia i /lub bolesności w okolicy genitaliów, odbytu, gardła, - odczuwają dyskomfort podczas chodzenia, pokazują to, - mają chroniczne dolegliwości, np. bóle głowy, brzucha - cierpią z powodu zaburzeń jedzenia, anoreksji czy bulimii, - obsesyjnie mówią lub piszą o sprawach seksu, - próbują wykorzystać seksualnie inne dzieci, - zachowują się seksualnie nieodpowiedni sposób wobec dorosłych, - podejmują rodzicielską rolę w domu, zdają się wtedy starsze niż są w rzeczywistości (ofiary kazirodztwa), - rysują wyraźnie seksualne obrazki przedstawiające akty nadużyć, - mają pieniądze z niewiadomych źródeł, - są niechętni wobec rozbierania się na lekcjach gimnastyki, - stają się pełne obaw lub odmawiają widzenia się z określonymi dorosłymi, bez wyraźnie widocznego powodu, pokazują, że nie lubią określonej opiekunki, krewnego czy innego dorosłego, - znajdują setki wymówek, aby nie iść do własnego domu lub domu przyjaciela po szkole (miejsca, gdzie może mieć miejsce nadużycie), - mówią, że są niedobre, nieprzyzwoite, zepsute, - mają negatywny obraz siebie, „okaleczone ja”, - sugerują, że mają tajemnicę, o której nie mogą powiedzieć, - pytają, czy dotrzyma się tajemnicy, jeśli coś powiedzą, - zdają się utrzymywać w sekrecie coś, co je martwi, - mówią, że ich przyjaciel ma problem, - zaczynają kłamać, kraść, ewidentnie oszukiwać w nadziei bycia przyłapanym, - wracają do zachowań charakterystycznych dla młodszych dzieci (regresja): ssanie kciuka, otaczanie się porzuconymi wcześniej maskotkami, - zaczynają się na powrót moczyc, - prezentują nagłe, niewytłumaczalne zmiany w zachowaniu, tj. agresja, czy wycofanie, - mają przerażające sny, - stają się silnie depresyjne, podejmują nawet próby samobójcze,
-------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> - uciekają z domu, - przestają się cieszyć wcześniej lubianymi zajęciami, muzyką, sportem, sztuką, harcerstwem, wyjazdami na obozy letnie
<p>Powyżej 12 lat</p>	<ul style="list-style-type: none"> - mają infekcje w okolicy moczopłciowej, krwawienia i /lub bolesności w okolicy genitaliów, odbytu, gardła, - ciąża, - cierpią z powodu zaburzeń jedzenia, anoreksji czy bulimii, - mają chroniczne dolegliwości, takie jak bóle żołądka czy bóle głowy, - obawiają się rozebrać na lekcjach gimnastyki, - przybierają rolę rodzicielską do tego stopnia, że wyłącznie one gotują, sprzątają, opiekują się dziećmi i dbają o zaspokojenie potrzeb wszystkich członków rodziny oprócz własnych (ofiary kazirodztwa), - nie wolno wychodzić im na randki czy otaczać się przyjaciółmi, - są kusicielskie, uwodzące wobec innych, - wykorzystują seksualnie inne dzieci, rodzeństwo, przyjaciół, - zachowują się w seksualnie nieodpowiedni sposób wobec dorosłych, - mają pieniądze z niewyjaśnionych źródeł, - są pełne obaw wobec określonych osób, krewnych, przyjaciół, znajdują wymówki, by nie iść do domu lub w określone miejsce, - mają „przyjaciela, który ma problem” i w ten sposób mówią o nadużyciach, - pokazują nienawiść wobec siebie, „uszkodzone ja” - doświadczają utraty pamięci, - nie są w stanie się skoncentrować, zdają się być „we własnym świecie”, - mają powtarzające się koszmary nocne, boją się ciemności, - są wycofane, izolują się, nadmiernie obawiają się - są chronicznie depresyjne, - są w nastroju samobójczym, - używają narkotyków i/lub alkoholu, - prezentują wybuchy złości, irytacji, - uciekają z domu,

	- prezentują nagłe zmiany w zwyczajach szkolnych, w pracy; zaczynają wagarować.
--	---

XI WSKAZÓWKI DOTYCZĄCE ROZMOWY Z RODZICEM NA TEMAT WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO JEGO DZIECKA

- mówimy z pozycji autorytetu np. z mojej diagnozy, obserwacji, badań itp. wynika, że dziecko prezentuje objawy wykorzystania seksualnego;
- możemy dawać komunikaty z metapoziomu (np. chcę powiedzieć pani coś trudnego, jest to wiadomość dotycząca relacji w pani rodzinie);
- nie ujawniamy rodzicowi szczegółów dotyczących nadużycia (gdzie, kiedy, jak);
- nie pokazujemy wyników testów, rysunków itp.;
- na reakcję rodzica: „to niemożliwe” reagujemy, mówiąc, że to normalne, że w ten sposób reaguje;
- jeśli rodzic pyta dlaczego dziecko jemu o tym nie powiedziało należy wyjaśnić, że dla dziecka jest to bardzo trudna sytuacja i tak się zdarza, że dzieci nie mówią. Jak będzie gotowe, to powie;
- najważniejsze jest to, by zabezpieczyć dziecko przed kolejnym wykorzystaniem, trzeba pomyśleć o realnych możliwościach, ułożyć plan ochrony dziecka;
- żeby chronić i wspierać dziecko, to trzeba tak „odgadać” rodzica żeby on był w stanie chronić dziecko;
- trzeba być **rzecznikiem dziecka!** Często koncentrujemy się na bólu niekrzywdzonego rodzica zamiast na dziecku.

XII PIERWSZY KONTAKT Z DZIECKIEM WYKORZYSTYWANYM SEKSUALNIE

Przed przystąpieniem do rozmowy z dzieckiem należy pamiętać, że dziecku bardzo trudno jest powiedzieć o wykorzystaniu seksualnym, dlatego że jest zobowiązane przez sprawcę do tajemnicy. Może on wymóc na dziecku obietnicę milczenia, może zastraszyć dziecko („jeśli to powiesz twoja/nasza rodzina się rozpadnie”, „jeśli to powiesz, ktoś z twojej rodziny umrze”, „wyrzucą cię z domu” itp.).

Dzieci rzadko kłamią lub zmyślają historie o byciu wykorzystanym seksualnie, jedynie nam dorosłym często trudno uwierzyć, że ta miła szanowana osoba jest sprawcą przemocy seksualnej.

Ujawnienie nadużycia często jest procesem (dziecko potrzebuje czasu, aby nabrać pewności i zaufania do nas) a nie pojedynczym zdarzeniem.

Osoba pierwszego kontaktu powinna być przygotowana na to, że dziecko nie od razu zechce zdradzić swój sekret. Osoba ta powinna przystosować się do tempa otwierania się dziecka. Próba uzyskania informacji za wszelką cenę może być traumatyczna dla dziecka i sprawić, że nie będzie chciało udzielić niezbędnych informacji.

Najistotniejsze przed rozpoczęciem rozmowy jest nawiązanie dobrego kontaktu z dzieckiem!

- ważne żeby na początku rozmowy powiedzieć dziecku:
 - że nie jest winne, temu, co się stało, cała odpowiedzialność leży po stronie sprawcy („tata nie miał prawa tak robić”; **nie mówimy** natomiast: „tata cię skrzywdził”) (chodzi o to, by nie oceniać rodzica, by nie dawać dziecku naszej interpretacji);
 - jeżeli nie powiedziało o tym co się stało od razu, to również nie ponosi winy;
 - że to samo spotyka bardzo wiele dzieci i nie jest ono jedynym dzieckiem, które ma taki problem;
 - że pomożesz mu w tej sytuacji;
 - że mu wierzysz i cieszysz się, że ci o tym powiedziało;
 - że obrażenia, których doznało są przejściowe (jeśli mamy pewność, że tak jest);
- należy używać pytań otwartych (aby dziecko miało możliwość opisanie sytuacji, a nie jedynie odpowiedzi: „tak” lub „nie”)
- niedopuszczalne jest zadawanie pytań sugerujących;
- nie należy zadawać dziecku pytań typu: „dlaczego od razu nie uciekłeś?”, „dlaczego mi wcześniej nie powiedziałaś?” Te pytania sugerują, że dziecko nie zachowało się tak, jak powinno – mogą wzbudzić w dziecku poczucie winy;
- młodsze dzieci, z którymi nie przeprowadzono wcześniej luźnej, niezobowiązującej rozmowy, bardzo niechętnie ujawniają wykorzystanie w czasie oficjalnego wywiadu – nieformalny kontakt z dzieckiem ma bardzo duże znaczenie;
- nie można dominować nad dzieckiem (jeśli dziecko nie odpowie nam na jakieś pytanie, można do niego wrócić);
- należy ustalić z dzieckiem wspólne nazewnictwo dotyczące osób, genitaliów, zachowań seksualnych (jeśli dziecko ma trudności z werbalizacją może pokazać, co się stało, wykorzystując zabawki, lalki, rysunek);
- nie należy wyolbrzymiać sprawy, ani dramatyzować, ale nie można też udawać, że nic się nie stało;

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- nie trzeba się powstrzymywać od bliskiego, fizycznego kontaktu z dzieckiem;
- trzeba pozwolić dziecku na wyrażenie nie tylko negatywnych, ale i pozytywnych uczuć;
- nie można być nadopiekuńczym i ograniczać dziecka;
- warto porozmawiać z dzieckiem o różnych rodzajach dotyku i wytłumaczyć mu, że ma prawo odmawiać dorosłemu.

Absolutnie nie wolno obiecać dziecku, iż utrzyma się pozyskane informacje w tajemnicy!

Utrzymanie sprawy w tajemnicy nie chroni dziecka przed sprawcą wykorzystania, nie prowadzi do poprawy stosunków w rodzinie, wręcz przeciwnie, przemoc może się powtórzyć. W przypadku dziecka seksualnie wykorzystanego utrzymanie przez specjalistę sprawy w tajemnicy będzie jedynie potwierdzeniem potęgi, jaką ma tajemnica nad krzywdzącą rodziną. Jeśli dziecko lub matka prosi, żeby nikomu nie wyjawić opowiedzianej historii, konieczne jest powiedzenie, że prośby tej nie możemy spełnić (uprzejmie, ale zdecydowanie). Można obiecać opiekunowi, że będzie się go w pełni informowało o postępach działań.

XIII CELE TERAPII DZIECKA KRZYWDZONEGO

DOSTARCZENIE KOREKTYWNYCH DOŚWIADCZEŃ W RELACJI

DZIECKO – DOROSŁY:

- zwiększanie poczucia bezpieczeństwa
(budowanie zaufania do świata zewnętrznego, stworzenie sytuacji ładu, przewidywalności)
- odreagowanie negatywnych emocji wobec rodzica krzywdzącego i nie krzywdzącego
(konstruktywne sposoby rozładowywania napięcia)
- umożliwienie przepracowania traumatycznych doświadczeń
- zmniejszenie poczucia lęku i poczucia winy
- podnoszenie poczucia wartości
- zamiana negatywnego obrazu własnej osoby na pozytywny
- szukanie mocnych stron dziecka
- wzmacnianie indywidualności dziecka

Przemoc wobec dziecka – aspekty prawne

1. Prawa człowieka – prawa dziecka

Najczęściej uznawanym zbiorem praw człowieka na świecie jest Powszechna deklaracja praw człowieka przyjęta jednogłośnie 10 grudnia 1948r. przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Prawa człowieka posiadamy z racji swojego człowieczeństwa - w tym sensie są to prawa naturalne.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

Praw człowieka nie trzeba kupować, zasługiwać na nie czy je dziedziczyć - są to prawa przyrodzone każdej jednostce.

Prawa człowieka są takie same dla wszystkich ludzi bez względu na rasę, płeć, narodowość, pochodzenie społeczne, poglądy, religię, stan zdrowia - są to prawa powszechne.

Prawa człowieka nie mogą być nikomu odebrane z żadnego powodu (nawet przestępcom) - są to prawa niezbywalne.

Aby człowiek mógł żyć godnie ma jednocześnie prawo do wszystkich swoich praw - są to prawa niepodzielne.

2. Konwencja o Prawach Dziecka

Podstawowym dokumentem międzynarodowym dotyczącym praw dziecka jest Konwencja praw dziecka uchwalona przez ONZ w 1989r., ratyfikowana przez Polskę w 1991r.

Prawo do życia i rozwoju - oznacza, że nikogo nie wolno pozbawiać dzieckiemu życia, a dorośli muszą stworzyć dziecku warunki do prawidłowego rozwoju.

Prawo do życia bez przemocy i poniżania - oznacza, że bicie, znęcanie się i okrutne traktowanie dziecka są niedopuszczalne i karalne.

Prawo do wychowania w rodzinie - oznacza, że nikomu nie wolno zabrać dziecka od rodziców, chyba, że z bardzo ważnych powodów; gdyby zdarzyło się, że rodzice będą osobno, dziecko ma prawo do kontaktów z obojgiem rodziców.

Prawo do wypowiedzi - oznacza, że w ważnych sprawach dotyczących dziecka może ono wygłosić swoje zdanie, opinie, oświadczyć własną wolę.

Prawo do stowarzyszenia - oznacza, że dziecko może należeć do organizacji młodzieżowych, a jeżeli ma 16 lat samodzielnie decyduje o swojej przynależności.

Prawo do swobody myśli, sumienia i religii - oznacza, że gdy dziecko jest wystarczająco świadome, samo decyduje o swoim światopoglądzie, wcześniej jedynie rodzice mają prawo nim kierować.

Prawo do nauki - oznacza, że dziecko może uczyć się tak długo, jak pozwalają na to jego zdolności, jeżeli ma 6 lat możesz rozpocząć naukę w klasie "O", pracować może gdy skończy 15 lat.

Prawo do tożsamości - oznacza, że dziecko musi mieć nazwisko, obywatelstwo, poznać swoje pochodzenie, mając 13 lat musi być pytane o zgodę, gdyby miało zostać adoptowane, a także gdyby miało mieć zmienione nazwisko.

Prawo do informacji - oznacza, że dziecko powinno poznać swoje prawa, powinno mieć dostęp do różnych źródeł wiedzy.

Prawo do prywatności - oznacza, że dziecko może dysponować własnymi rzeczami, ma prawo do tajemnicy korespondencji, nikomu nie wolno bez ważnych powodów wkraczać w jego sprawy osobiste i rodzinne.

3. Korczakowskie prawa dziecka

1. Prawo do radości.
2. Prawo do wyrażania swoich myśli i uczuć.
3. Prawo do szacunki.
4. Prawo do nauki przez zabawę i bycie sobą.
5. Prawo do niepowodzeń i łez.
6. Prawo do własności.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

7. Prawo do bycia sobą.
8. Prawo do niewiedzy.
9. Prawo do upadków.
10. Prawo do tajemnicy.

*„Niech się wreszcie każdy dowie i rozpowie w świecie całym,
Że dziecko to także człowiek, tyle, że jeszcze mały.
Dlatego ludzie uczeni, którym za to należą się brawa,
Chcąc wielu dzieci los odmienić, spisali dla was mądre prawa.
Więc je na co dzień i od święta spróbujcie dobrze zapamiętać.
Tak się w wiersze poukładały prawa dla dzieci na całym świecie,
Byście w potrzebie z nich korzystały najlepiej, jak umiecie.”*

II. DZIECKO W PRAWIE POLSKIM

1. **Kodeks cywilny** posługuje się pojęciem „małoletni”. Wyjątkowo w 2 przypadkach kc używa określenia „dziecko”.

2. **Kodeks karny** rozróżnia „nieletniego” (przed ukończeniem 17 lat) i „młodocianego” (popęłnia czyn zabroniony przed ukończeniem 21 lat i nie ukończył 24 lat w czasie orzekania w pierwszej instancji).

3. **Kodeks pracy** posługuje się pojęciem „dziecko” w odniesieniu do osoby do ukończenia 16 roku życia, a w odniesieniu do osoby między 16 a 18 rokiem życia pojęciem „młodociany”.

4. **Kodeks rodzinny i opiekuńczy** posługuje się pojęciem „dziecko” a wyjątkowo tylko pojęciem „małoletni”

Kodeks cywilny posługuje się pojęciem „małoletni”. Jest to osoba od urodzenia do 18 roku życia, czyli do uzyskania pełnoletności. Kodeks wyróżnia w zasadzie dwie kategorie małoletnich:

- przed ukończeniem 13 roku życia,
- pomiędzy 13 a 18 rokiem życia.

Wyjątek stanowi małoletni, który zawarł związek małżeński, który przez ten fakt uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa. (art.10 § 2 kc).

5. Zdolność prawna dziecka i jego zdolność dziecka do czynności prawnych

Zdolność prawna to możliwość bycia podmiotem praw i obowiązków. Zdolność prawną posiada każdy człowiek od chwili urodzenia (art.8 k.c.) a traci ja wyłącznie na skutek śmierci lub uznania za zmarłego.

Także dziecko poczęte ale jeszcze nie narodzone ma zdolność prawną. Jest to zdolność „warunkowa” gdyż dziecko aby móc z tej zdolności korzystać musi urodzić się żywe.

Zdolność prawna oznacza, że człowiek może być obdarowany (nawet ten jeszcze nie narodzony) lub ustanowiony spadkobiercą (nawet jeszcze przed przyjściem na świat). Wobec osoby fizycznej inni, a także państwo, mają pewne obowiązki np. obowiązki rodzicielskie.

Zdolność do czynności prawnych to zdolność do dokonywania we własnym imieniu czynności prawnych takich jak przyjmowania i składania oświadczeń woli mających na celu wywołanie powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego. Innymi słowy, jest to zdolność do samodzielnego kształtowania swojej sytuacji prawnej - nabywania praw i zaciągania zobowiązań.

III. DZIECKO A PRAWO RODINNE I OPIEKUŃCZE

1. Władza rodzicielska

Dziecko od chwili urodzenia aż do pełnoletności pozostaje pod władzą rodzicielską, najczęściej obojga rodziców. Bywają jednak takie sytuacje, kiedy władzę tę wykonuje tylko jeden rodzic, bo drugi nie żyje, nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, nie jest znany albo został władzy rodzicielskiej pozbawiony lub też władza ta została zawieszona.

Niekiedy rodzice dziecka uzyskują wyrok rozwodowy lub separacyjny. Sąd z urzędu rozstrzyga o najważniejszych kwestiach dotyczących dziecka:

- sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej,
- kontaktach dziecka i rodzica,
- miejscu pobytu dziecka,
- wysokości alimentów.

Władza rodzicielska obejmuje w szczególności:

- obowiązek i prawo do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka
- wychowywanie dziecka
- kierowanie dzieckiem
- obowiązek troszczenia się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka
- przygotowywanie dziecka do życia w społeczeństwie odpowiednio do jego uzdolnień.

Jeśli sąd opiekuńczy uzna, że w jakiś sposób dobro dziecka jest zagrożone, może on w szczególności:

- zobowiązać rodziców lub dziecko do określonego postępowania,
- ograniczyć rodziców w wykonywaniu władzy rodzicielskiej, na przykład poprzez określenie czynności jakie mogą być przez nich dokonywane,
- zarządzić stały nadzór kuratora nad rodziną,
- zobowiązać rodzinę do pracy z asystentem rodziny,
- skierować dziecko do organizacji lub instytucji, która zapewni mu przygotowywanie do wykonywania zawodu, albo do innej placówki, która będzie sprawować częściową pieczę nad dzieckiem
- zarządzić umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo – wychowawczej.
- zakazać rodzicom osobistej styczności z dzieckiem, jeżeli wymaga tego dobro dziecka.

Bardzo istotną zmianą jest wprowadzenie do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zakazu stosowania kar cielesnych.

Art.96(1) krip: „Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych”. Takie rozwiązanie jest bardzo istotne ze względu na niemożność powoływania się przez sąd na okoliczność wyłączającą bezprawność czynu.

Zmiana dokonana w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym została wprowadzona ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a ściślej jej zmianie (2010r).

2. Zarządzenia opiekuńcze

Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone sąd opiekuńczy może wydać **zarządzenia opiekuńcze** polegające w szczególności na zobowiązaniu rodziców i małoletniego do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodzinnym, realizowania planu pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, albo skierować do placówki lub specjalisty zajmującego się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną pomoc.

3. ograniczenia władzy rodzicielskiej

Z ważnych powodów sąd opiekuńczy może władzę rodzicielską poddać pewnym ograniczeniom określając:

- jakie czynności nie mogą być wykonywane bez zgody sądu,
- skierować małoletniego do instytucji lub organizacji powołanej do przygotowania zawodowego albo do placówki sprawującej pieczę nad dzieckiem,
- zarządzić umieszczenie małoletniego w pieczy zastępczej.

4. pozbawienie władzy rodzicielskiej

Jeśli władza rodzicielska nie może być wykonywana albo jest ona nadużywana lub też rodzice w sposób rażący zaniedbują swoje obowiązki względem dziecka, sąd opiekuńczy pozbawi rodziców władzy rodzicielskiej. Pozbawienie władzy rodzicielskiej może zostać orzeczone względem tylko jednego rodziców, wówczas wszystkie czynności i decyzje dotyczące dziecka podejmuje rodzic, który władzy rodzicielskiej nie został pozbawiony. Sąd może również pozbawić władzy rodzicielskiej jeśli mimo umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej nie ustały przyczyny, dla których dziecko zostało tam umieszczone, w szczególności gdy rodzice nie wykazują zainteresowania dzieckiem. Jeśli ustaną przyczyny, dla których rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej, może ona zostać ona im przywrócona na ich wniosek, po zbadaniu przez sąd czy nie przyniesie to szkody dziecku.

5. zawieszenie władzy rodzicielskiej

Może się zdarzyć, że władza rodzicielska na jakiś czas nie może być wykonywana bo np. rodzice lub rodzic przebywają w zakładzie karnym lub leczniczym albo są za granicą. Wobec tego, że jest to przemijająca przeszkoda w wykonywaniu władzy rodzicielskiej, sąd nie pozbawia rodziców władzy nad dzieckiem ale ją zawiesza na czas niemożności jej wykonywania.

6. Kontakty rodziców z dziećmi

Niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice i dzieci mają prawo i obowiązek utrzymywania kontaktów ze sobą. Jeżeli rodzice nie zamieszkują wspólnie i nie potrafią porozumieć się co do kontaktów z dzieckiem, wówczas rozstrzyga o tym sąd.

Jeżeli kontaktowanie się z dzieckiem poważnie zagraża dobru dziecka wówczas sąd zakazuje tych kontaktów.

IV. DZIECKO A PRAWO KARNE

Podstawą wszelkich działań prawno-karnych służących ochronie dziecka jest art.72 Konstytucji R.P.-„, Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją”.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

1. Ochrona dziecka poczętego oraz w okresie porodu

Kodeks karny w sposób szczególny chroni dziecko, nawet nie narodzone, wyznaczając karę

- za przerwanie ciąży za zgodą kobiety (art.152kk),
- za zabicie dziecka przez matkę w okresie porodu (art.149kk),
- za przerwanie ciąży z użyciem przemocy wobec kobiety albo doprowadzenie kobiety ciężarnej do przerwania ciąży podstępem, groźbą bezprawną albo przemocą (art.153kk),
- za uszkodzenie ciała dziecka poczętego lub rozstrój zdrowia zagrażający jego życiu (art.157a kk).

2. Ochrona życia i zdrowia dziecka

Oczywiście wszystkie życie i zdrowie człowieka pozostaje pod ochroną prawa, bez względu na wiek osoby, która została pokrzywdzona:

- zabicie człowieka (art.149kk),
- zabicie człowieka na jego żądanie i pod wpływem współczucia dla niego (art.150kk),
- doprowadzenie człowieka do targnięcia się na własne życie (art.151 kk),
- nieumyślne spowodowanie śmierci człowieka (art.155 kk),
- spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art.156 kk), spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia (art.157 kk),
- udział w bójce lub pobiciu, w którym naraża się człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia (art.158 kk),
- narażanie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art.160 kk),
- nieudzielenie pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art.162 kk),

3. Ochrona wolności seksualnej dziecka

Nowością jest to, że przestępstwo zgwałcenie (art.197 kk) oraz inne czyny seksualne są od 17 stycznia 2014 roku ścigane z urzędu a nie jak dotąd na wniosek osoby pokrzywdzonej. To nowe rozwiązanie powoduje, że to już nie od woli rodzica dziecka gwałconego zależy prowadzenie postępowania karnego. Wcześniej, jeśli ofiarą gwałtu było dziecko, do ukończenia 13 roku życia, pozostające pod władzą rodzicielską, wniosek o ściganie sprawcy musiał złożyć rodzic. Oczywiście w szczególnych wypadkach rodzic dziecka, który nie chciał złożyć wniosku mógł zostać pozbawiony władzy rodzicielskiej, mogła ona podlegać ograniczeniu i wówczas wniosek mógł złożyć kurator lub opiekun dziecka. Obecne rozwiązania mają umożliwić w szerszym zakresie prowadzenie postępowań zmierzających do ukarania sprawców przestępstw przeciwko wolności seksualnej. W sposób szczególny kodeks określa odpowiedzialność sprawcy czynów seksualnych, których dopuścił wobec dziecka, które nie ukończyło 15 roku życia.

4. Ochrona pozostałych praw dziecka

W prawie polskim karany jest również ten, kto:

- uporczywie uchyla się od obowiązku alimentacyjnego (art.209 kk).
- rozpija małoletniego (art.208 kk),
- porzuca małoletniego poniżej 15 roku życia(art.210 kk),
- uprowadza lub zatrzymuje małoletniego poniżej 15 roku życia (at.211 kk),
- organizuje adopcję wbrew przepisom ustawy (art. 211a kk),

5. Ochrona dziecka przed demoralizacją

Odmienne polskie prawo traktuje osoby małoletnie, które popełniają czyny zabronione. Regułą jest, że osoby te podlegają ustawie o postępowaniu wobec nieletnich i orzeka w ich sprawie sąd rodzinny ale w wyjątkowych wypadkach, kiedy sprawca ma ukończone 15 lat może podlegać odpowiedzialności

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

karnej jak osoba, która ma ukończony 17 rok życia, wobec której zastosowanie mają przepisy kodeksu karnego.

V. OCHRONA DZIECKA PRZED PRZEMOCĄ

1. Przemoc w perspektywie prawnej

Z perspektywy prawnej przemoc jest przestępstwem. W art. 207 k.k. użyto wprawdzie określenia „kto znęca się nad osobą najbliższą” ale w gruncie rzeczy chodzi o to samo, co z perspektywy psychologicznej czyli o czyn szkodliwy, wymagający reakcji, ścigany i zagrożony karą dla jego sprawcy.

Artykuł 207 kodeksu karnego.

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Wedle prawa polskiego przemoc jest występkiem. Co to oznacza? W naszym prawie przestępstwa, ze względu na wymiar kary dzielimy na zbrodnie i występki. Występek to czyn karalny zagrożony karą od 3 miesięcy do lat 5 i takim właśnie czynem jest przestępstwo opisane w art. 207 k.k. Zbrodnią zaś jest czyn karalny zagrożony karą pozbawienia wolności od lat 3 albo karą surowszą.

Aby korzystać z możliwości prawa trzeba znać jego specyfikę i określone przepisy prawa materialnego a więc tego, które zostało zawarte w kodeksach: karnym, rodzinnym, cywilnym ale także przepisy procesowe czyli te, które regulują sposób postępowania zanim sprawa trafi osądu i sposób postępowania od momentu wniesienia jej do sądu. Nie zapominając, że na przemoc można i trzeba spojrzeć również z perspektywy społecznej i moralnej, bardzo istotna wydaje się jednak perspektywa prawna, dzięki której możemy sprawcę doprowadzić do odpowiedzialności, do tego by poniósł karę za swoje czyny.

Art. 2 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie

Przez przemoc w rodzinie należy rozumieć jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób, w szczególności narażające na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia, naruszające godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

2. Osoby pokrzywdzone przemocą w rodzinie

Według kodeksu karnego są to:

- osoby najbliższe,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- inne osoby pozostające w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy
- małoletni
- osobą nieporadną

Według ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie są to osoby najbliższe w rozumieniu art. 115§11 a więc:

- małżonek,
- wstępny,
- zstępny,
- rodzeństwo,
- powinowaty w tej samej linii lub stopniu (potocznie: zięć, synowa, tść i teściowa, szwagier, szwagierka),
- osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek,
- osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.

Zarówno kodeks karny jak i ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie dokładnie określa krąg osób doznających przemocy wymieniając wśród nich właśnie dzieci (kk-małoletni, ustawa-zstępny). Sposób postępowania, gdy ktoś dowiaduje się o krzywdzeniu dziecka regulują różne przepisy ale niezmiernie ważna jest postawa dorosłych, taka która pozwala pozbyć się mitów i stereotypów: „lepsze bite niż zdechłe”, „to moje dziecko więc mam prawo karać je”, „nie wolno wtrącać się w sprawy rodzinne”, „to nie moja sprawa”.

3. Obowiązek powiadomienia o przemocy stosowanej wobec dziecka

→ **Kodeks postępowania karnego** w art. 304 § 1 określa, że każdy kto dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję. Jest to moralny obowiązek każdego praworządnego człowieka. Za nie zgłoszenie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa nie grozi żadna kara, za wyjątkiem wyraźnie prawem przewidzianych szczególnych sytuacji.

→ **Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy**, w art. 12.1 określa, że osoby, które **w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych** powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, **niezwłocznie zawiadamiają** o tym Policję lub prokuratora.

4. Procedura Niebieskie Karty w sytuacji przemocy wobec dziecka

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie upoważniła Radę Ministrów do określenia w drodze rozporządzenia procedury Niebieskie Karty. Stało się to niestety wiele miesięcy od wprowadzenia do obrotu prawnego ustawy o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. **Ustawa weszła w życie dniem 1 sierpnia 2010 roku**, a **rozporządzenie** zaczęło obowiązywać z dniem **27 września 2011 roku**.

Tak więc przez wiele miesięcy procedura nie działała albo stosowana była po swojemu, na wycucie, przez poszczególne zespoły interdyscyplinarne oraz podmioty zobowiązane do jej stosowania. Pojawiały się też w związku z tym przeróżne trudności i kłopoty, które zniknęły dopiero od ukazania się rozporządzenia.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

Rozporządzenie jest bardzo ważnym dokumentem określającym sposób postępowania wobec przemocy w rodzinie, w tym przemocy wobec dzieci.

Mimo, że w prawie karnym ani cywilnym nie ma definicji opiekuna faktycznego, rozporządzenie takim pojęciem się posługuje. Nie wiedząc kto to taki „opiekun faktyczny” wiemy z rozporządzenia, że **jeśli dziecko w rodzinie doznaje przemocy to czynności z udziałem dziecka w ramach procedury NK przeprowadza się w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego.** (§ 5.1 rozporządzenia).

W związku z tym, że ani prawo cywilne ani karne nie zawiera definicji opiekuna faktycznego posłużyć się można jedynie definicją, jaką znajdujemy w ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (art. 3 ust.1)

Opiekun faktyczny - jest to osoba sprawująca, bez obowiązku ustawowego, stałą opiekę nad pacjentem, który ze względu na wiek, stan zdrowia albo stan psychiczny opieki takiej wymaga.

W literaturze prawniczej uważa się, że **za opiekuna faktycznego nie można uznać** małżonka, rodziców lub dzieci pacjenta, gdyż sprawują oni opiekę nad nim w ramach obowiązku ustawowego.

Na gruncie prawa medycznego (ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, ustawa o zawodzie lekarza i lekarza dentystry, ustawa o zawodzie pielęgniarki i położnej) wymaga to niewątpliwie odpowiedniej ingerencji ustawodawcy, albowiem kwestia uprawnień opiekuna faktycznego nie jest w żadnym akcie prawny szczegółowo uregulowana. Z drugiej strony jeśli osoby nie są przedstawicielami ustawowymi, a spełniają kryteria opiekuna faktycznego, czyli sprawują stałą opiekę nad pacjentem, to mogą być uznane za takiego.

W myśl **ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych**, z uwzględnieniem ust. 14, pojęcie opiekuna faktycznego oznacza osobę faktycznie opiekującą się dzieckiem jeżeli wystąpiła z wnioskiem do sądu rodzinnego o przysposobienie dziecka.

Tak więc nie ma łatwości w zinterpretowaniu opiekuna faktycznego, tym bardziej, że art 115 par.11 k.k. wskazuje jedynie osoby, które prawo uznaje za najbliższe i jest to katalog zamknięty nie pozwalający na jego rozszerzenie. Wśród osób, które wymienia kodeks karny nie ma opiekuna faktycznego. Żaden przepis prawa nie zezwala też na uznawanie za opiekuna faktycznego osobę, która faktycznie sprawuje opiekę nad dzieckiem, choć posługując się potocznym rozumieniem tego słowa byłby to właśnie opiekun faktyczny.

Jeśli mamy do czynienia przemocą stosowaną wobec dziecka należy działać niezwłocznie i od razu występować do sądu rodzinnego z wnioskiem o ustanowienie odpowiedniego reprezentanta dla dziecka. Mimo że regulamin urzędowania sądów powszechnych wskazuje, że kuratorem w miarę możliwości należy ustanawiać osobę bliską, to wydaje się, że w tego typu sprawach należy odstępować od wskazania członka rodziny na rzecz wskazania profesjonalnego pełnomocnika, który w sposób realny będzie bronił interesów dziecka.

Nie ma też żadnych podstaw do wszczęcia procedury NK w przypadku, gdy przemocą dotknięte jest dziecko i nie ma swojego „właściwego” reprezentanta. Błędem jest wszczęcie procedury np. przez pedagoga szkolnego w obecności np. wychowawcy klasy i zatrzymanie formularza NK, choć i takie rozumienie przepisów rozporządzenia się pojawia.

Oczywiście obowiązkiem dorosłych jest zapewnienie bezpieczeństwa dziecku i podejmowanie działań, które do tego zmierzają. Jeśli nie można wszcząć procedury NK trzeba natychmiast rozważyć możliwość odebrania dziecka a jeśli sytuacja tego nie wymaga trzeba bez żadnej zwłoki wystąpić do sądu rodzinnego o ustanowienie kuratora i bezwzględnie powiadomić organy ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

5. Odebranie dziecka

Kto i w jakich sytuacjach może odebrać dziecko? Mimo że dobro dziecka leży na sercu bardzo wielu osobom, w tym spokrewnionym z dzieckiem nie mogą oni odebrać dziecka rodzicom, którzy stosują wobec niego przemoc chyba, że jednocześnie wystąpią do sądu o przysposobienie dziecka.

Odbierając dziecko w tym trybie pracownik socjalny ma obowiązek powiadomienia niezwłocznego sądu opiekuńczego (nie później jednak niż w przeciągu 24 godzin)

Rodzice mają prawo do wniesienia zażalenia na odebranie dziecka do sądu, który rozpatruje je niezwłocznie, nie później niż w przeciągu 24 godzin.

Decyzję o odebraniu dziecka pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem policji a także lekarzem lub ratownikiem medycznym lub pielęgniarką.

b) Udział Policji przy odebraniu dziecka

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i administracji z 31 marca 2011 roku w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka (...) udział funkcjonariusza Policji odbywa się na wniosek pracownika socjalnego.

Policjant biorący udział w odebraniu dziecka ma obowiązek:

- zażądać legitymacji służbowej od pracownika socjalnego,
 - sprawdzić dane dziecka, rodziców, opiekunów prawnych i faktycznych, lekarza lub ratownika medycznego,
 - zapoznania się z informacjami dotyczącymi dziecka, będącymi w posiadaniu pracownika socjalnego,
- Procedura postępowania funkcjonariusza Policji obejmuje zapewnienie bezpieczeństwa dziecku i pracownikowi socjalnemu, w razie potrzeby udzielenia pierwszej pomocy i wezwania pogotowia.

Funkcjonariusz Policji:

- przedstawia swoje stanowisko co do zasadności odebrania dziecka,
- wręcza rodzicom lub opiekunom pouczenie o prawie złożenia zażalenia,
- na wniosek pracownika socjalnego udziela niezbędnej pomocy w umieszczeniu dziecka u innej osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub innej placówce,
- zapewnia bezpieczeństwo dziecku, pracownikowi socjalnemu i innym osobom uczestniczącym w odebraniu dziecka,
- ustala tożsamość osoby, rodziny lub placówki, w której ma być umieszczone dziecko,
- z przeprowadzonych czynności funkcjonariusz Policji sporządza notatkę urzędową,
- kopię notatki przekazuje sądowi opiekuńczemu oraz jednostce pomocy społecznej,

Uprawnionym do odebrania dziecka jest pracownik socjalny, którego w takie narzędzie wyposażyla zmieniona ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Zgodnie bowiem z art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie pracownik socjalny, wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, którą jest w myśl przepisów prawa karnego małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo,- powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Jeśli nie ma takich osób, to dziecko umieszcza się w rodzinie zastępczej lub innej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Ważne jest, że pracownik socjalny ma uprawnienie do odebrania dziecka tylko:

- w razie bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie,
- w czasie wykonywania obowiązków służbowych.

Tak więc pozyskanie informacji o niebezpieczeństwie grożącym dziecku, które poddawane jest przemocy, musi skutkować podjęciem działań przez pracownika socjalnego. Może np. udać się do rodziny w celu sporządzenia wywiadu środowiskowego i jeśli w jego ocenie sytuacja tego wymaga

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

powinien podjąć działania, o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Jeśli np. pracownik socjalny jest świadkiem sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu dziecka, np. opiekunowie są niezdolni do opieki nad dzieckiem z uwagi na nietrzeźwość lub wykazują agresję w stosunku do dziecka, albo też opiekunów dziecka po prostu w mieszkaniu nie ma. W takich sytuacjach istnieje obawa, że brak interwencji spowoduje nieodwracalne w konsekwencji skutki, które mogą doprowadzić do tragedii. Słuszniejszym, z punktu widzenia bezpieczeństwa dziecka, byłoby wezwanie Policji na interwencję a tylko gdyby to z jakichś powodów nie było możliwe, pracownik socjalny na początek może podjąć działania w pojedynkę.

Oczywistym jest, że przemoc w rodzinie jest skomplikowanym zjawiskiem społecznym, do wyeliminowania którego potrzebna jest interdyscyplinarność i współpraca. Z tych też względów decyzję o odebraniu dziecka podejmuje pracownik socjalny nie sam ale wspólnie z funkcjonariuszem Policji i lekarzem/ratownikiem medycznym/pielęgniarką.

Na pracowniku socjalnym ciąży też obowiązek powiadomienia sądu opiekuńczego o odebraniu dziecka z rodziny. Musi to uczynić w ciągu 24 godzin. Na pracowniku socjalnym i policjancie spoczywa nadto obowiązek powiadomienia rodziców i opiekunów o służącym im prawie zażalenia na odebranie dziecka. Sąd nie później niż w ciągu 24 godzin wydaje orzeczenie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, jeśli nie stwierdzi bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości w dokonaniu tej czynności.

Nie można jednak w żadnym przypadku zapominać, że uprawnienia pracownika socjalnego, nie zostały mu przekazane „od policjanta”. Art 12a ustawy ma zastosowanie w bardzo szczególnych przypadkach.

Wobec tego, że przepisy nie regulują wprost sposobu doprowadzenia dziecka, należy przyjąć za zasadę, że za kompleksowe zabezpieczenie sytuacji dziecka, odpowiadają trzy służby biorące udział w procedurze odbierania dziecka z rodziny. Niemniej jednak, jeżeli po uzgodnieniu z pozostałymi służbami, obowiązku przewiezienia dziecka podejmie się pracownik socjalny, to obowiązek ten spoczywa na samorządzie gminnym lub powiatowym jako organie odpowiedzialnym za realizację wszystkich zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W takim przypadku to samorząd gminny lub powiatowy będzie zobowiązany do zorganizowania dowiezienia dziecka do określonego miejsca w celu zabezpieczenia jego sytuacji lub do pokrycia kosztów zorganizowania transportu.

Należy też pamiętać, że bez względu na treść art. 12a ustawy, obowiązuje ustawa o Policji, zgodnie z którą, do podstawowych zadań Policji należy ochrona życia i zdrowia ludzi przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra. Realizując to zadanie Policja ma prawo zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego.

Należy także mieć na uwadze, że na żądanie pracownika socjalnego Policja jest zobowiązana do udzielenia mu pomocy przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 598 kpc w związku z art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

Niezależnie o zapisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, które określa procedurę postępowania Policji przy:

- wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego,
- podejmowania decyzji o odebraniu dziecka z rodziny,
- sposób dokumentowania czynności odebrania dziecka.

VI. Dziecko w procesie karnym

Ustawa o zmianie ustawy kodeks karny oraz ustawy kodeks postępowania karnego z 13 czerwca 2013 roku (weszła w życie 27 stycznia 2014 roku) szczegółowo opisuje sposób przesłuchania małoletnich, który w chwili przesłuchania nie ukończyli 15 roku życia.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

1. Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego przemocą w rodzinie

W sytuacji, gdy dziecko jest osobą pokrzywdzoną przemocą w rodzinie (kodeks posługuje się pojęciem-małoletni do 15 roku życia), **obligatoryjnie** przesłuchiwane jest w trybie z art.185a§1 kpk, o którym mowa w ustawie, tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i dotyczą:

- 1) przestępstw z użyciem przemocy i groźby bezprawnej;
 - 2) przestępstw przeciwko wolności, przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, w tym o znęcanie,
- Chodzi głównie o to, by zapewnić dziecku ochronę przed dodatkowymi dolegliwościami, stresem, urazami psychicznymi, które mogłyby powstać w wyniku kilkakrotnego przesłuchiwanie przez różne osoby, na sali rozpraw, w obecności sprawcy przemocy.

Od 27 stycznia 2014 roku obowiązują nowe zasady przesłuchiwanie małoletniego:

1) zasadą jest, że **przesłuchanie małoletniego odbywa się tylko jeden raz.**

Ponowne przesłuchanie jest możliwe tylko wówczas, gdy

- wyjdą na jaw szczególne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania,
- żąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego.

2) Przesłuchania dokonuje sąd na posiedzeniu(w postępowaniu przygotowawczym), z udziałem biegłego psychologa, którego powołuje prokurator w celu oceny stanu emocjonalnego dziecka. Jeśli ocena psychologa jest pozytywna, wówczas dopiero prokurator kieruje wnioskiem do sądu o przesłuchanie małoletniego.

Do wzięcia udziału w przesłuchaniu mają prawo prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego, tym, że przebywają oni w osobnym pokoju technicznym.

3) przesłuchanie ma odbywać się **w odpowiednio przystosowanym pomieszczeniu** w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą (np. w niebieskich pokojach, którymi dysponują niektóre posterunki Policji).

4) przesłuchanie **utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego** obraz i dźwięk.

5) przepisy przewidują **możliwość towarzyszenia dziecku** przez:

- osobę pełnoletnią wskazaną przez dziecko albo,
- przedstawiciela ustawowego (rodzica) lub,
- osobę, pod której stałą pieczęć dziecko pozostaje.

6) podczas przesłuchania brak jest innych osób,

7) sporządzony zapis obrazu i dźwięku odtwarza się na rozprawie głównej.

Protokół z przesłuchania, wobec zapisu dźwięku i obrazu ogranicza się tylko do najistotniejszych kwestii. Wobec tego, że jest to protokół z posiedzenia sądu podpisuje go tylko sędzia i protokolant.

W takim samym trybie może zostać przesłuchany pokrzywdzony, który ukończył 15 lat ale zachodzi obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby mieć negatywny wpływ na jego stan psychiczny. Wówczas sąd wydaje postanowienie o przesłuchaniu w trybie opisanym w art.185a§1 kpk. Należy też pamiętać, że jeżeli przedstawiciele ustawowi nie mogą reprezentować dziecka, należy wystąpić do sądu o ustanowienie kuratora dla dziecka (w trybie art.99 krip).

W 2010 roku Sąd Najwyższy wydał orzeczenie, zgodnie którym jeden z rodziców małoletniego nie może działając w charakterze przedstawiciela ustawowego wykonywać praw małoletniego pokrzywdzonego przemocą, jeżeli oskarżonym w postępowaniu karnym jest drugi z rodziców.

2. Przesłuchanie małoletnich świadków przemocy w rodzinie

Przesłuchanie dziecka, które nie ukończyło 15 lat, w charakterze świadka jest przeprowadzane podobnie jak małoletniego pokrzywdzonego przemocą.

Różnica dotyczy przestępstw przeciwko wolności, w których małoletni świadkowie nie są objęci trybem z art. 185a§1 kpk.

Małoletni świadkowie będą więc przesłuchiwać w sprawach dotyczących:

- 1) przestępstw z użyciem przemocy i groźby bezprawnej,
- 2) przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, a zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Nowością jest możliwość przesłuchanie na odległość świadka, który ukończył 15 lat ale nie ukończył 18 roku życia. Rejestruje się wówczas obraz i dźwięk. Taki sposób przesłuchania ma wyeliminować krępującą dla świadka obecność oskarżonego, który swą obecnością może negatywnie wpływać na stan emocjonalny świadka.

VII. Prawne środki ochrony praw dziecka

Ochrona praw dziecka przed krzywdzeniem w rodzinie odbywa się w formie różnych oddziaływań na osoby stosujące przemoc w rodzinie.

Oddziaływanie na osobę stosującą przemoc rozpoczyna się z chwilą kiedy do organów ścigania dotrze informacja o podejrzeniu stosowania przemocy w rodzinie.

1) zobowiązanie opuszczenia mieszkania

Na ogół wspólne zamieszkiwanie z osobą stosującą przemoc w rodzinie jest szczególnie uciążliwe dla osób, które przemocy tej doznają. Mają wówczas prawo żądać, by sąd zobowiązał tę osobę do opuszczenia mieszkania. Rozprawa w tym przedmiocie powinna się odbyć w ciągu miesiąca od dnia wpływu wniosku i toczy się ona przed sądem cywilnym. Jeśli sąd zobowiąże osobę stosującą przemoc do opuszczenia mieszkania, staje się ono wykonalne z chwilą ogłoszenia. Jeśli osoba zobowiązana obowiązkowi tego nie wykona, osoba pokrzywdzona może złożyć wniosek egzekucyjny u komornika sądowego, który przeprowadzi egzekucję, stosując przepisy o egzekucji obowiązkowi opróżnienia lokalu (eksmisja).

2) obowiązki, zakazy i nakazy wobec osoby stosującej przemoc przewidziane w kodeksie karnym

Aby osoba doznająca przemocy mogła uzyskać prawem karnym przewidzianą ochronę musi toczyć się postępowanie karne. Stąd też nie wystarczy praca zespołu interdyscyplinarnego czy grupy roboczej ale potrzebne są działania organów ścigania i sądu a dojdzie do tego tylko wówczas, gdy osoba doznająca przemocy podejmie współpracę w prokuratore lub policję.

Kodeks karny w art. 39 rozszerzył katalog środków karnych wprowadzając obowiązek :

- ▶ **powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach**, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,
 - ▶ **nakaz opuszczenia lokalu** zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym
- W razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy wobec osoby najbliższej, **sąd może orzec:**
- ▶ obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
 - ▶ zakaz kontaktowania się z określonymi osobami,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- ▶ zakaz zbliżania się do określonych osób,
 - ▶ nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- W razie skazania sprawcy przemocy na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia **sąd ma obowiązek** orzec te środki.
- ▶ Nakaz opuszczenia mieszkania sąd może orzec na okres od roku do 10 lat,
 - ▶ pozostałe środki na okres od roku do 15 lat, a w razie ponownego skazania na karę pozbawienia wolności (bezwarunkową), na zawsze.
 - ▶ Orzekając obowiązek opuszczenia mieszkania, sąd określa sposób kontaktu sprawcy z pokrzywdzonym.

3) łamanie obowiązków, nakazów i zakazów

Kto nie stosuje się do obowiązków, nakazów i zakazów orzeczonych przez sąd, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

4) Zatrzymanie osoby podejrzanej o stosowanie przemocy

- ▶ policja ma prawo zatrzymania podejrzanego o stosowanie przemocy gdy istnieje podejrzenie ponownego popełnienia przestępstwa,
- ▶ policja zatrzymuje podejrzanego o stosowanie przemocy z użyciem broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego narzędzia (art. 244§1a i 1b k.p.k.).

5) środki zapobiegawcze

- .▶ Oskarżonemu o stosowanie przemocy w rodzinie można nakazać opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.
- ▶ W postępowaniu przygotowawczym środek ten stosuje się na wniosek Policji lub z urzędu.
- ▶ Środek ten stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące, sąd może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, nie dłuższe niż 3 miesiące.

Nadzór nad wykonaniem obowiązku powstrzymania się w określonych środowiskach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób, nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym lub zakazu opuszczenia określonego miejsca, powierzony został zawodowemu kuratorowi sądowemu.

Wydając postanowienie o opuszczeniu mieszkania przez oskarżonego o stosowanie przemocy w rodzinie, można na jego wniosek wskazać mu placówki zapewniające miejsca noclegowe. Nie mogą to być jednak placówki, w których przebywają ofiary przemocy w rodzinie.

VIII. Diagnoza przemocy wobec dzieci

1. Jak rozpoznać dziecko krzywdzone?

To rodzice lub nauczyciele zauważają najczęściej jako pierwsi zmiany w nastroju i zachowaniu dziecka. Gdy one się pogłębiają, a podobne obserwacje mają inne osoby z otoczenia dziecka, może pojawić się świadomość, że dziecko potrzebuje profesjonalnej pomocy. Należy wtedy skontaktować się z psychologiem lub psychiatrą dziecięco - młodzieżowym, który zajmie się dzieckiem i udzieli porady jak postępować z dzieckiem. Poniżej podano niepokojące sygnały w zachowaniu dziecka, stosując wiek jako kryterium podziału symptomów.

a) Młodsze dziecko

- zaczyna mieć trudności z nauką,
- oceny są coraz gorsze, mimo iż dziecko ślęczy nad książką,
- jest stale smutne, zmartwione, zalęknione, rano protestuje, gdy ma iść do szkoły, wieczorem nie chce iść spać, unika uczestniczenia w aktywnościach właściwych dla wieku,
- jest hiperaktywne, ma niepokój ruchowy, nie wytrzymuje spokojnej zabawy,
- jest coraz bardziej nieposłuszne i agresywne (i trwa to ponad 6 miesięcy), zachowuje się prowokująco,
- ma częste napady złości, bez związku z sytuacją.

b) Dziecko starsze i nastoletnie

- ma wyraźnie gorsze wyniki w nauce,
- sięga po alkohol i/lub narkotyki,
- przestaje sobie radzić z normalnymi problemami i codziennymi zajęciami,
- wyraźnie zmienia rytm snu i czuwania i/lub nawyki jedzeniowe,
- skarży się na dolegliwości fizyczne,
- nie respektuje praw innych osób, co wiąże się, lub nie, z agresywnymi zachowaniami,
- lekceważy autorytety,
- wagaruje,
- dopuszcza się kradzieży i aktów wandalizmu,
- panicznie boi się przytyć, niezależnie od tego, czy ma nadwagę, czy nie,
- ma symptomy depresji, objawiające się długotrwałym obniżeniem nastroju, ogólnym zniechęceniem, często towarzyszy temu brak apetytu, objawy bezsenności, myśli o śmierci.
- ma częste napady złości.
- Poniżej podano podstawowe formy krzywdzenia dzieci, uwzględniając typowe objawy somatyczne, typowe zachowania oraz dane uzyskiwane z wywiadu.

c) Dziecko maltretowane fizycznie (bite)

dane z wywiadu	objawy somatyczne	zachowanie
I	II	III
Opóźnienie w udzielaniu pomocy w następstwie urazu. Brak świadków urazu. Niezgoda w opisie przebiegu wypadku w relacji dziecka i rodziców. W wywiadzie podobne „wypadki”. Brak zainteresowania rodziców	Objawy urazów tkanek miękkich na twarzy, policzkach, wargach, karku, pośladkach, udach, tułowiu. Liczne uszkodzenia skóry o charakterystycznym kształcie i układzie w zależności od rodzaju urazu. Wygląd uszkodzeń nieadekwatny do opisywanego wypadku (rodzaju) urazu.	Unikanie fizycznych kontaktów z dorosłymi. Uczucia nieadekwatne do wieku. Zachowania ekstremalne (agresja, izolacja). Wyrażanie lęku przed rodzicami, opisywanie przebiegu urazu przez rodziców. Niechęć do powrotu do domu.

<p>dzieckiem.</p> <p>Postrzeganie dziecka przez rodziców jako upośledzonego fizycznie, umysłowo lub z innymi różnymi defektami.</p> <p>Niewyjaśniona absencja szkolna.</p> <p>Występowanie licznych i przewlekłych sytuacji stresorodnych w rodzinie.</p> <p>Brak wsparcia ze strony rodziny.</p> <p>Rodzice okazują brak zaufania.</p>	<p>Siniaki, pręgi po uderzeniach w różnych stadiach gojenia się.</p> <p>Ślady po oparzeniach na stopach, dłoniach, karku, pośladkach, okolicy narządów płciowych symetrycznie i z ostro ograniczonym brzegiem.</p> <p>Złamania, skręcenia niezgodne z opisywanym wypadkiem (urazem).</p> <p>Skaleczenia ust., warg, dziąseł, oczu.</p> <p>Wyłysienie plackowate skóry (ślady po wyrwanych włosach).</p> <p>Obrzęki w okolicy brzucha, wymioty.</p> <p>Ślady uderzeń wskazujące na bicie przez dorosłych.</p> <p>Obecność uszkodzeń skóry po weekendach i nieobecności w szkole.</p> <p>Ślady uderzeń sznurkiem.</p>	<p>Niska samoocena.</p> <p>Noszenie ubrań zakrywających kończyny górne i dolne nawet w upalne dni.</p>
---	---	--

d) Dziecko krzywdzone emocjonalnie

dane z wywiadu	objawy fizyczne	zachowanie
I	II	III
<p>Rodzice ignorują (izolują), bagatelizują, robią „kozła ofiarnego” z dziecka.</p> <p>Oczekiwania rodziców są nieodpowiednie do wieku i rozwoju dziecka.</p> <p>Istnienie w przeszłości epizodów fizycznej przemocy i maltretowania.</p> <p>Rodzice postrzegają swe dziecko</p>	<p>Zwykle nie występują żadne objawy.</p> <p>Opóźnienie wzrastania i rozwoju.</p> <p>Zaburzenia mowy.</p> <p>Objawy fizycznego maltretowania.</p>	<p>Niska samoocena.</p> <p>Ssanie palca, kotykanie się, moczenie nocne.</p> <p>Zaburzenia snu.</p> <p>Zachowania „dorosłe” (opiekowanie się rodzeństwem).</p> <p>Zachowania antyspołeczne.</p> <p>Opóźnienie rozwoju</p>

jako „odmienne”.		<p>emocjonalnego i intelektualnego.</p> <p>Zachowania ekstremalne (agresja, uległość).</p> <p>Depresja.</p> <p>Próby samobójcze lub ich demonstrowanie.</p>
------------------	--	---

e) Dziecko wykorzystywane seksualnie

dane z wywiadu	objawy fizyczne	zachowanie
I	II	III
<p>Nieokreślone skargi i dolegliwości somatyczne.</p> <p>Duża absencja szkolna.</p> <p>Nieadekwatna kontrola w domu.</p> <p>Przebycie infekcji układu moczowego i pochwy.</p> <p>Skargi na bóle okolicy narządów płciowych, odbytu, krzyża, dołu brzucha.</p> <p>Przyznanie się do aktywności seksualnej.</p> <p>Występowanie w rodzinie przypadku maltretowania seksualnego rodzica lub rodzeństwa, nadmierna troska o stan i pielęgnację narządów płciowych.</p>	<p>Dyskomfort w czasie siedzenia i chodzenia.</p> <p>Objawy urazów i uszkodzeń w okolicy ust.</p> <p>Obecność wydzieliny w pochwie lub jej stan zapalny.</p> <p>Zasinienie, obrzęk, otarcia naskórka w okolicy narządów płciowych i na wewnętrznej powierzchni.</p> <p>Zaburzenia w oddawaniu moczu.</p> <p>Ciąża.</p>	<p>Niska samoocena.</p> <p>Zmiany w sposobie jedzenia.</p> <p>Nieuzasadnione nowe lęki.</p> <p>Zaburzenia snu.</p> <p>Zmiana osobowości (wrogość, agresja, nadmierna uległość).</p> <p>Depresja.</p> <p>Niepowodzenia w szkole.</p> <p>Wycofywanie się z kontaktów społecznych, złe relacje z rówieśnikami.</p> <p>Poziom wiedzy o seksie wyszukany i nieadekwatny do wieku.</p> <p>Wyzywające zachowanie, nasilone kontakty seksualne, prostytutka.</p> <p>Używanie środków odurzających.</p> <p>Próby samobójcze lub ich demonstrowanie.</p> <p>Ucieczka.</p>

f) Dziecko zaniedbywane

dane z wywiadu	objawy somatyczne	zachowanie
I	II	III
<p>Duża absencja szkolna.</p> <p>Częste wizyty w gabinecie medycznym z powodu niespecyficzných dolegliwości.</p> <p>Nieodpowiednia opieka nad dzieckiem przez długi czas i w sytuacjach zagrożenia.</p> <p>Częste zamykanie domu przed dzieckiem.</p> <p>Brak zainteresowania rodziców zdrowiem dziecka i zaleceniami lekarskimi.</p> <p>Brak posiłku przez całą dobę.</p> <p>Niski standard mieszkania, brud, obecność różnych owadów, hazard.</p> <p>Nadużywanie przez członków rodziny alkoholu lub używanie narkotyków.</p>	<p>Głód, odwodnienie.</p> <p>Zaniedbania w zakresie higieny ciała.</p> <p>Próchnica zębów, zły stan higieny jamy ustnej.</p> <p>Nieodpowiednie do pogody i rozmiarów ciała dziecka ubranie, odzież brudna, stale znoszona.</p> <p>Stałe zmęczenie, apatia.</p> <p>Niezaspokojone potrzeby fizyczne i zdrowotne.</p> <p>Zarażenie pasożytami, wszawica.</p> <p>Liczne uszkodzenia skóry, owrzodzenia.</p>	<p>Wczesne przychodzenie i późne wychodzenie ze szkoły.</p> <p>Częste zasypianie w klasie.</p> <p>Prośzenie o jedzenie lub jego kradzież.</p> <p>Zachowanie zbliżone do dorosłych „pseudo dojrzałość” (opiekowanie się rodzeństwem).</p> <p>Zachowania przestępcze.</p> <p>Używanie alkoholu lub narkotyków.</p>

IX. Zadania służb w sytuacji przemocy wobec dziecka

1. Zadania Policji

a) wszczęcie procedury NK, zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów oraz Wytycznymi i Wyjaśnieniami Komendanta Głównego Policji,

b) interwencja w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego, w związku z przemocą w rodzinie.

Policjanci zostali wyposażeni w narzędzia, na które składają się:

- **kwestionariusz szacowania ryzyka – A**, dotyczący osób dorosłych.

Kwestionariusz zawiera 13 pytań, a zadaniem interweniującego policjanta jest zadanie wszystkich tych pytań. Kwestionariusz przewiduje tylko odpowiedzi „tak” lub „nie”, nie przewiduje opcji „nie wiem”.

Twierdzące odpowiedzi na zawarte w kwestionariuszu pytania mają ułatwić policjantom podjęcie decyzji o zatrzymaniu sprawcy przemocy w rodzinie.

- **kwestionariusz szacowania ryzyka – B**, dotyczący dzieci (pytania kierowane do dorosłych).

Kwestionariusz zawiera 13 pytań i odpowiedzi na nie mają ułatwić policjantom podjęcie decyzji o zatrzymaniu sprawcy lub odebraniu dziecka.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- **algorytm – część A**, dotyczący przemocy wobec osób dorosłych ma ułatwić policjantom podjęcie decyzji o zatrzymaniu sprawcy i jednocześnie daje sygnał do wszczęcia procedury NK,
- **algorytm – część B**, dotyczący przemocy wobec dzieci ma ułatwić policjantom podjęcie decyzji o zatrzymaniu sprawcy przemocy i odebranie dziecka z rodziny i umieszczenie go w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej.

2. Zadania prokuratora w sytuacji przemocy wobec dziecka

a) współpraca z organami samorządu terytorialnego

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przewidziała pewne zadania dla prokuratora, a wśród nich współpracę z podmiotami, które są elementami systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Prokurator rejonowy może wydelegować prokuratora do współpracy z organami administracji samorządowej a więc do:

- ▶ uczestnictwa w zespole interdyscyplinarnym,
- ▶ pracy w grupach roboczych,

b) zasady postępowania prokuratorów

Wytyczne Prokuratora Generalnego z 1 kwietnia 2014 roku określają zasady postępowania prokuratorów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Prokuratorzy zostali zobowiązani:

- ▶ do poinformowania pokrzywdzonych o prawach w postępowaniu karnym,
- ▶ do udzielania dodatkowych, szczegółowych informacji i pouczeń o uprawnieniach, wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.
- ▶ do informowania pokrzywdzonych o formach pomocy udzielanej w ramach gminnych i powiatowych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie, o działalności ośrodków pomocy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem oraz działalności organizacji pozarządowych na danym terenie, świadczących pomoc pokrzywdzonym przemocą w rodzinie.
- ▶ Pokrzywdzony powinien dostać informację, gdzie znajduje się najbliższy jego miejscu zamieszkania ośrodek pomocy i jaki jest zakres jego działania.
- ▶ Prokurator musi też wskazać bezpłatne formy pomocy dostępne w tym ośrodku. Aktualne wykazy odpowiednich placówek mają być dostępne w każdej prokuraturze.
- ▶ Pokrzywdzony ma być precyzyjnie poinformowany o swoich uprawnieniach jako strony postępowania przygotowawczego, np. o możliwości składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia (inicjatywie dowodowej), o możliwości ustanowienia pełnomocnika, o zasadach wykonywania praw pokrzywdzonej osoby małoletniej lub ubezwłasnowolnionej, o prawie do odmowy składania zeznań dotyczących podejrzanego, który jest dla niego osobą najbliższą.
- ▶ Prokurator ma pouczać świadków o możliwości zastrzeżenia danych o miejscu zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratury lub sądu i niezwłocznie zastrzegać te dane, jeśli świadek złoży w tej sprawie wniosek. Powinien też uzyskać opinię biegłego lekarza w każdym przypadku, gdy dowie się, że pokrzywdzony doznał obrażeń ciała.

c) oddziaływania na sprawców przemocy

Prokurator jest wyposażony w prawne instrumenty oddziaływania na sprawcę przemocy w rodzinie, do których należą m.in.:

- ▶ dozór Policji z zakazem kontaktowania się z pokrzywdzonym; oskarżony ma wówczas obowiązek stosowania się do wymogów zawartych w postanowieniu prokuratora.

- ▶ dozór Policji z zakazem zbliżania się na określoną odległość.
 - ▶ dozór Policji w miejsce tymczasowego aresztowania, pod warunkiem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym. Środek ten stosuje prokurator a po wniesieniu aktu oskarżenia – sąd.
 - ▶ nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie pokrzywdzonym to środek stosowany przez prokuratora w trakcie postępowania przygotowawczego, z urzędu lub na wniosek Policji.
 - ▶ zobowiązanie do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych,
 - ▶ zobowiązanie do powstrzymania się od nadużywania alkoholu,
- Wszystkie te środki zapobiegawcze może zastosować prokurator i obowiązują one aż do rozpoczęcia wykonania kary. W takim przypadku sąd orzekając środek karny, ma obowiązek na podstawie art. 63 § 2 kk zaliczyć okres rzeczywistego stosowania odpowiadającego mu rodzajowo środka zapobiegawczego na poczet środka karnego.

3. Zadania sędziego w sytuacji przemocy wobec dziecka

Wpływające do sądu sprawy dotyczące przemocy w rodzinie są nie tyle skomplikowane pod względem prawnym ale często trudnością jest ustalenie stanu faktycznego dotyczącego nawet kilkunastu albo nawet kilkudziesięciu lat. Od sędziów wymaga się wiedzy na temat sposobów oddziaływania na sprawców tego typu przestępstw. Sędzia musi także umieć ocenić stopień zagrożenia na pokrzywdzonego ze strony sprawcy, który może wpływać na ofiarę.

a) Czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym:

- ▶ **przedłużanie stosowania środków zapobiegawczych.** Co do zasady środki zapobiegawcze stosuje w postępowaniu przygotowawczym prokurator, za wyjątkiem zastosowania tymczasowego aresztowania, które stosuje sąd.
- ▶ **rozpoznawanie wniosku prokuratora o przedłużenie stosowania nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego.** W postępowaniu przygotowawczym środek ten stosuje się na wniosek Policji lub z urzędu, na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeśli prokurator złoży wniosek o przedłużenie stosowania tego środka, sąd może przedłużyć jego stosowanie na kolejne okresy a każdy z nich nie może być dłuższy niż 3 miesiące, aż do uprawomocnienia się orzeczenia.
- ▶ **przesłuchiwanie małoletnich pokrzywdzonych przemocą w rodzinie.** Zmiany wprowadzone do kodeksu postępowania karnego spowodowały, że dzieci będące pokrzywdzonymi lub świadkami przesłuchuje się w specjalnym trybie. Zgodnie z art. 185 a kpk, który wszedł w życie 27 stycznia 2014 roku, ten tryb przesłuchania dotyczy dziecka pokrzywdzonego przemocą, które w chwili przesłuchania nie ukończyło 15 roku życia:
 - ▶ dziecko przesłuchuje się tylko wówczas, gdy jego zeznania mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.
 - ▶ przesłuchanie dziecka może odbyć się tylko raz,
 - ▶ dziecko przesłuchuje sąd na posiedzeniu, z udziałem psychologa
 - ▶ dziecko przesłuchuje się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach,
 - ▶ przesłuchanie dziecka utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk,
 - ▶ w przesłuchaniu może dziecku towarzyszyć przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęć dziecko pozostaje albo inna dorosła osoba wskazana przez dziecko, o ile obecność tej osoby nie ogranicza wypowiedzi dziecka,
 - ▶ w przesłuchaniu dziecka inne osoby nie uczestniczą (nawet protokolant); prokurator, obrońca oraz pełnomocnik dziecka mogą przebywać w innym pomieszczeniu, bez możliwości bezpośredniego

kontakty z dzieckiem,

► zapis obrazu i dźwięku z przesłuchania odtwarza się na rozprawie głównej oraz odczytuje się protokół przesłuchania.

Jeśli w chwili przesłuchania dziecko pokrzywdzone przemocą ma ukończone 15 lat, może zostać przesłuchane w tym trybie, jeśli sąd wyda takie postanowienie.

► przesłuchanie małoletnich świadków przemocy w rodzinie

Dziecko do 15 roku życia będące świadkiem przemocy, przesłuchuje się w podobny sposób jak dziecko, które jest pokrzywdzone przemocą.

Dziecko, które ukończyło 15 lat ale nie ukończyło 18 lat przesłuchuje się w trybie art.177 § 1a kpk, który przewiduje przesłuchanie na odległość, przy użyciu urządzeń technicznych, rejestrujących dźwięk i obraz. Czynność ta realizowana jest nie na etapie postępowania sądowego ale na etapie postępowania sądowego.

b) Czynności sądu w postępowaniu rozpoznawczym

Od momentu przekazania aktu oskarżenia do sądu, to sąd decyduje o utrzymaniu w mocy zastosowanych wcześniej środków zapobiegawczych a w razie potrzeby orzeka także o innych środkach.

a) konieczność podjęcia przez sąd decyzji co do pozostawienia w mocy środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego, gdyż stosuje się go na określony czas (do 3 m-cy) a najważniejsze jest bezpieczeństwo osoby pokrzywdzonej przemocą w rodzinie.

b) pozostałe środki jak dozór Policji wraz zakazem zbliżania się, zakazem kontaktowania, z nakazem uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych nie są ograniczone terminami. Jeśli środki te były zastosowane mogą być przez sąd pozostawione, bez potrzeby modyfikowania, aż do uprawomocnienia się orzeczenia.

c) Czynności sądu w postępowaniu dowodowym

► **przesłuchanie osoby pokrzywdzonej**, które może odbyć się na odległość lub

z zastosowaniem urządzeń rejestrujących dźwięk i obraz. Od sędziego, prowadzącego postępowanie w sprawie przemocy wymaga się należytej wrażliwości, oraz poszanowania godności i stanu psychicznego osoby pokrzywdzonej, by nie dochodziło do jej wtórnej wiktyimizacji

- zeznania powinny być, w miarę możliwości, składane na siedząco,
- jeśli nie ma przeszkód procesowych, sędzia powinien zezwolić na uczestnictwo w czasie przesłuchania innej osoby, wskazanej przez osobę pokrzywdzoną.

► **inne dowody.** W sprawach dotyczących przemocy w rodzinie wykorzystuje się najczęściej osobowe źródła dowodowe ale także zaświadczenia lekarskie, opinie biegłych, lub dokumentację Zespołu Interdyscyplinarnego z prowadzonej procedury „Niebieskie Karty”, o którą sąd może się zwrócić do przewodniczącego..

► **środki karne.** Sąd ma do dyspozycji różne środki karne, a najważniejsze są te, które mają na celu ochronę osoby pokrzywdzonej przemocą w rodzinie:

- obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach,
- zakaz kontaktowania się z określonymi osobami,
- zakaz zbliżania się do określonych osób,
- nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie pokrzywdzonym,

► **środki probacyjne.** Sąd może nałożyć na skazanego różne obowiązki:

- powstrzymania się od nadużywania alkoholu,
- obowiązek uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym,
- obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- obowiązek powstrzymania się od kontaktowania z pokrzywdzonym,
- obowiązek powstrzymania się od zbliżania się do pokrzywdzonego,
- obowiązek opuszczania lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,

d) Współpraca sądu z podmiotami samorządowymi. Niezwykle istotnym elementem funkcjonowania systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest współpraca sądu z podmiotami zewnętrznymi, które realizują zadania w tym zakresie. Najważniejsza jest współpraca przedstawicieli sądu w ramach zespołów interdyscyplinarnych. Najczęściej są to kuratorzy ale czasem w zespołach zasiadają prezesi sądów rejonowych. Ważna jest także współpraca sądu z podmiotami, które realizują programy korekcyjno-edukacyjne. Mała ilość sprawców kierowanych przez sądy do programów spowodowana jest brakiem informacji dla sądu o podmiotach i osobach realizujących programy, z drugiej strony starostowie nie występują o środki do wojewody na realizację programów, ponieważ sądy nie kierują do nich sprawców. Współpraca polegać więc powinna przede wszystkim na wymianie informacji, uczestnictwie sędziów w szkoleniach prowadzonych przez profesjonalistów.

4. Zadania kuratora sądowego w sytuacji przemocy wobec dziecka

Od wejścia w życie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a w szczególności Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, kuratorzy sądowi zostali czynnie zaangażowani w jego realizację, głównie poprzez:

a) aktualizacja informacji dotyczących podmiotów realizujących programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc.

Nowelizacja ustawy z 2010 roku wprowadziła kolejne zmiany, w tym dotyczące bezpośrednio kuratorów sądowych, dając im możliwości skutecznych działań wobec osób dozorowanych, którzy ponownie dopuścili się stosowania przemocy w rodzinie.

Kolejne zmiany w ustawach karnych wzmocniły pozycję kuratora sądowego, wprowadzając instytucję:

b) upomnienia dla dozorowanego.

c) udział kuratora sądowego w zespole interdyscyplinarnym. Godnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zespół interdyscyplinarny działa na podstawie porozumień zawartych przez wójta z podmiotami, wśród których nie ma kuratorów sądowych. Do ich udziału w zespole wystarczy więc, by wójt zwrócił się do prezesa sądu o wyznaczenie kuratora. Zasadnym jest by w pracach zespołu brał udział kierownik zespołu kuratorów, a w grupie roboczej kurator prowadzący czynności w danej rodzinie.

► udział kuratora z pracach zespołu interdyscyplinarnego jest obowiązkowy w przypadku orzeczonego dozoru wobec sprawcy przemocy a także w sprawach rodzin, które pozostają pod jego dozorem lub nadzorem,

► w pozostałych sprawach udział kuratora w pracach zespołu nie jest obowiązkowy.

d) procedury współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji. Dzięki podpisaniu (29.11.2010r) " Procedur współpracy służby kuratorskiej oraz funkcjonariuszy Policji w stosunku do osób, wobec których wykonywane jest orzeczenie sądu w związku z popełnieniem czynów karalnych polegających na stosowaniu przemocy lub gróźb bezprawnych" kuratorzy uzyskali możliwość ścisłej współpracy z policjantami, która polega głównie na szybkiej wymianie informacji „,Procedury współpracy(...)" to dokument składający się z 3 części:

► zasady ogólne określają obowiązek nawiązania współpracy pomiędzy jednostkami Policji oraz zespołami kuratorskiej służby sądowej. Formy tej współpracy to głównie bezpośrednie spotkania z policjantami, bieżąca wymiana informacji, wspólne wizyty u podopiecznych, udział w zespołach interdyscyplinarnych i grupach roboczych.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- ▶ procedury szczególne zakładają, że Policja będzie informowana o sprawowaniu dozoru nad sprawcą przemocy, ze wskazaniem konkretnego kuratora, który ten dozór sprawuje. W trakcie dozoru kurator sądowy powinien informować dzielnicowego treści orzeczeń oraz o istotnych zdarzeniach dotyczących podopiecznego. Kurator powinien być informowany przez dzielnicowego o dokonanej interwencji wobec podopiecznego, o jego zatrzymaniu, o przewiezieniu go do izby wytrzeźwień. Jeśli sąd zastosował środki probacyjne wobec sprawcy przemocy, kurator powinien być przez dzielnicowego informowany o wszelkich sygnałach świadczących o możliwym naruszeniu tych obowiązków. Ze spotkań z dzielnicowym kurator powinien sporządzić adnotację w karcie czynności lub sprawozdaniu. Kurator powinien także informować dzielnicowego o uchyleniu dozoru, o zarządzeniu wykonania kary pozbawienia wolności, o zmianie kuratora w trakcie dozoru.
- ▶ procedury przejściowe dotyczyły wyznaczenia okresów, w których kuratorzy powinni przekazywać informacje komendantom policji.

e) czynności kuratora w dozorze wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Zmiany w kodeksie karnym wykonawczym skutkowały wydaniem 26 lutego 2013 roku, przez Ministra Sprawiedliwości rozporządzenia w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych. W akcie tym opisano część obowiązków kuratorów, które wcześniej określone były w „Procedurach współpracy(...)” Rozporządzenie określa jednolite zasady postępowania ze sprawcami przemocy oraz określają sposoby ich realizacji. Rozporządzenie ustala 3 podstawowe grupy ryzyka powrotu do przestępstwa osób, pozostających pod dozorem kuratora:

C – grupa podwyższonego ryzyka to skazani za stosowanie przemocy w rodzinie, którzy w okresie próby pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym z pokrzywdzonym, w tych sprawach dozór sprawowany jest przez kuratora zawodowego, choć za zgodą kierownika zespołu kuratorów lub sędziego, może go sprawować kurator społeczny.

B – grupa podstawowa to skazani za stosowanie przemocy w rodzinie, którzy w okresie próby nie pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym z pokrzywdzonym,

A- grupa obniżonego ryzyka to wyjątkowe przypadki.
Rozporządzenie przewiduje obowiązek nawiązania współpracy przez kuratora z dzielnicowym.

f) praca ze sprawcą przemocy. Kurator powinien jasno przedstawić sytuację i realizować cele dozoru, uświadamiając dozorowanemu, że kurator nie będzie obojętny na jakiegokolwiek sygnały od osoby pokrzywdzonej. Kurator powinien także zaoferować sprawcy przemocy możliwości pomocy i wsparcia w postaci m.in. uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym. Zgodnie z rozporządzeniem, sprawca przemocy w rodzinie pozostający we wspólnym gospodarstwie domowym z pokrzywdzonym, z urzędu zakwalifikowany jest do grupy C, wówczas kurator zobowiązany jest do:

- ▶ utrzymania ścisłej współpracy z policją,
- ▶ przeprowadzania systematycznych wywiadów środowiskowych,
- ▶ systematycznego wzywania skazanego do siedziby zespołu kuratorów,
- ▶ żądania od skazanego kontaktu telefonicznego, co najmniej 2 razy w miesiącu,

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

► przeprowadzania u skazanego wyrywkowego badania na obecność w organizmie alkoholu lub innych środków chemicznych,

g) możliwość oddziaływania na sprawcę przemocy. Kurator ma obowiązek składania do sądu wniosków o ustanowienie, rozszerzenie lub zmianę obowiązków w okresie próby, o zwolnienie od wykonywani nałożonych obowiązków, o oddanie pod dozór lub zwolnienie dozoru. Do obowiązków kuratora należy także stała ocena, czy wobec dozorowanego należy zastosować środki probacyjne, nałożyć określone obowiązki:

- łożenia na utrzymanie innej osoby,
- powstrzymania się od nadużywania alkoholu,
- poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu,
- uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym,
- powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach,
- powstrzymania się od kontaktowania z pokrzywdzonym,
- opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Zasadą powinno być orzekanie tych obowiązków przez sąd, ale gdyby tego nie uczynił, kurator sądowy, po dokonaniu oceny metod oddziaływania na sprawcę może i powinien wystąpić do sądu z wnioskiem o nałożenie określonych obowiązków. Jeśli kurator występuje o nałożenie obowiązku uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym ma obowiązek wskazać odpowiedni ośrodek realizujący taki program. Ma też obowiązek kontrolowania wykonywania tego obowiązku.

h) praca z pokrzywdzonym przemocą. Koniecznym i niezbędnym elementem pracy kuratora jest współpraca z osobą pokrzywdzoną. Dozorowany powinien wiedzieć, że kurator utrzymuje stały kontakt z osobą pokrzywdzoną.

i) kontrola wykonywania obowiązków probacyjnych. To jeden z obowiązków kuratora, który musi zwracać uwagę, czy dozorowany wykonuje nałożone na niego obowiązki i w razie gdyby się od nich uchylał ma obowiązek występowania do sądu ze stosownym wnioskiem, np. o zarządzenie wykonania warunkowo zawieszonej kary pozbawienia wolności. W przypadku, gdy skazany nie został poddany pod dozór ale sąd nałożył na niego jakieś obowiązki, kurator raz na 6 miesięcy przedstawia sądowi informację o wykonaniu tych obowiązków.

j) wykonywanie środków karnych. Zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nadzór nad wykonywaniem obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach, zakazu zbliżania się do określonych osób, nakazem opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, powierza się kuratorowi sądowemu, który musi sprawdzać, czy dozorowany wykonuje te obowiązki i informować sąd, składając stosowne wnioski w tym przedmiocie.

Wykaz aktów prawnych:

- ▶ ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 29 lipca 2005 roku (Dz.U. Z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.),
- ▶ ustawa o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw z 10 czerwca 2010 r (Dz. U. Z 2010 r. Nr 125, poz.842),
- ▶ Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieskie Karty” (Dz. U. Z 2011 r. nr 209, poz.1245),
- ▶ Wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 1.04.2014 roku dotyczące zasad postępowania jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie ,
- ▶ Wytyczne Nr 2 Komendanta Głównego Policji z 7 grudnia 2011 roku w sprawie sposobu postępowania policjantów podczas realizacji procedury „Niebieskie Karty,
- ▶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31 marca 2011 roku w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U. Z 2011 r. Nr 11.81, poz. 448),
- ▶ Kodeks karny z 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.),
- ▶ Kodeks postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.),
- ▶ Kodeks postępowania cywilnego z 17 listopada 1964 roku (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.),
- ▶ Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 25 lutego 1964 roku (Dz. U. Nr 9, poz.59 z późn. zm.),
- ▶ Ustawa o Policji z 6 kwietnia 1990 roku (Dz.U. Z 2007 r, Nr 43, poz.277 z późn. zm.).

Bibliografia – aspekt prawny:

- ▶ J. Mazur, Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2002,
- ▶ W. Kotowski, Ustawa o Policji. Komentarz. Wydanie III, LEX 2012,
- ▶ “Wyprawa PoMoc”, Wydawnictwo Stowarzyszenie Na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia, Warszawa 2008 r,
- ▶ M. Komorowska „Funkcjonowanie dzieci z rodzin alkoholowych”, Remedium, Nr 4/ 2008 r,
- ▶ W. Sztander Rodzina z problemem alkoholowym .PARPA ,W-wa 1995 r,
- ▶ R.A. Stefański, Środki probacyjne mające na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, Probacja 2011, nr 1,
- ▶ H. Marczak: Dzieci z rodzin dotkniętych alkoholizmem, ich sytuacja psychiczna i formy pomocy. [w:] S. Katuła i H. Machera (red.): Młodzież, a współczesne dewiacje i patologie społeczne, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 1997 r,
- ▶ W. Sztander: Dzieci w rodzinie z problemem alkoholowym. .PARPA ,Warszawa 2000 r,
- ▶ Praktyczny podręcznik dla policjantów, Szacowanie ryzyka związanego z indywidualnymi przypadkami przemocy w rodzinie, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2013,
- ▶ Informator dla sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych dotyczący przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Opracowanie: Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka,
- ▶ Stanowisko Prokuratury Generalnej z dnia 26 września 2013 roku, dotyczące obowiązków prokuratora wynikających z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, znak sprawy PG-VII-G-0287/29

Bibliografia – aspekt psychologiczny.

- Badura – Madej W., Dobrzyńska – Masterhazy A., 2000: Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Beisert M., 2004: Kazirodztwo. Rodzice w roli sprawców. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Burek M., 2007: Maltretowanie dzieci a alkohol. Niebieska Linia 2/49/2007. s.5 – 7. Warszawa, Instytut Psychologii Zdrowia.
- Glaser D., Frosh S., 1995: Dziecko seksualnie wykorzystywane. Warszawa, PZWL
- Herman J.L., 2003: Przemoc. Uraz psychiczny i powrót do równowagi. Gdańsk, GWP.
- Herzberger S. D., 2002: Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej. Warszawa, PARPA.
- Hindman J., 1993: Przerwać cierpienie. Terapia dzieci – ofiar nadużyć seksualnych. Warszawa, OPTA.
- Izdebski R., de Barbaro M., Szaszkiwicz W., 2005: Przemoc w rodzinie. Maltretowanie fizyczne i wykorzystywanie seksualne dzieci i młodzieży. W: Namysłowska I. (red.) Psychiatria dzieci i młodzieży, Warszawa: PZWL.
- Kałka I., 2007: Dzieci krzywdzone i wykorzystywane seksualnie. Poradnik dla nauczycieli, pedagogów i pracowników socjalnych. Sosnowiec, Projekt - kom.
- Lipowska – Teutsch A., 1995: Rodzina a przemoc. Warszawa, PARPA.
- Margolis A.,1998: Zespół Dziecka Maltretowanego. Diagnostyka medyczna. Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje.
- Materiały szkoleniowe dla ambasadorów kampanii: Powstrzymać przemoc wobec dzieci. Warszawa, 2001.
- Miller A., 1995: Dramat udanego dziecka. Studia nad powrotem do prawdziwego ja. Warszawa, Jacek Santorski & Co.
- Miller A., 2000: Zniewolone dzieciństwo. Ukryte źródła tyranii. Poznań, Media Rodzina.
- Miller A., 2006: Gdy runą mury milczenia. Poznań, Media Rodzina.
- Pacewicz A., 1996: Ulotka o nadużyciach seksualnych wobec dzieci. Informacje dla rodziców i opiekunów. Warszawa, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości.
- Pacewicz A., 1992: O nadużyciach seksualnych wobec dzieci. Warszawa, PARPA.
- Pospiszył I., 1994: Przemoc w rodzinie. Warszawa, WSiP.
- Sajkowska M.,Szymańczak M., 1998: Lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym. W: Red. Sajkowska M. Jak organizować lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym. Poradnik dla gmin i organizacji pozarządowych. Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje.
- Sajkowska M., 2000: Dlaczego je uderzyłam. Niebieska Linia 5/10/2000. s. 13 – 15. Warszawa, Instytut Psychologii Zdrowia.
- Sztander W., 1993: Dzieci w rodzinie z problemem alkoholowym. Warszawa, PARPA.

Szkolenie realizowane przez ROPS Kraków z udziałem dofinansowania ze środków otrzymanych od Wojewody Małopolskiego

- Szymańczak M., 1998: Pojęcie krzywdzenia dzieci. W: Red. Sajkowska M. Jak organizować lokalny system pomocy dzieciom krzywdzonym. Poradnik dla gmin i organizacji pozarządowych. Warszawa, Fundacja Dzieci Niczyje.
- Zmarzlik J., Piwnik E., 1999: Dziecko pod parasolem prawa. Poradnik dla osób pomagających dzieciom. Warszawa, FDN.
- Zmarzlik J., 2001: Portret dziecka krzywdzonego. Niebieska Linia 1/12/2001. s. 9 – 10. Warszawa, Instytut Psychologii Zdrowia.